

UNIVERSITATEA *OVIDIUS* CONSTANȚA
DEPARTAMENTUL ȘCOLII DOCTORALE DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT: TEOLOGIE

Sf. Ioan Botezătorul,
Profet al Vechiului Testament și martor al lui Hristos

- rezumatul tezei de doctorat -

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT
Pr. prof. univ. dr. Emilian Cornițescu

STUDENT-DOCTORAND
Pr. Ionel Cașcaval

CONSTANȚA
2018

Cuprins

Introducere	Error! Bookmark not defined.
Preliminarii	Error! Bookmark not defined.
Izvoarele.....	Error! Bookmark not defined.
Metodele și abordarea utilizate	Error! Bookmark not defined.
Relevanța temei în contextul cercetării actuale.....	Error! Bookmark not defined.
Scurt cadru al lucrării.....	Error! Bookmark not defined.
Partea întâi: Sf. Ioan Botezătorul și epoca în care a trăit	Error! Bookmark not defined.
1. Viața religioasă-morală și socială în timpul Sf. Ioan Botezătorul	Error! Bookmark not defined.
1.1 Societate și politică	Error! Bookmark not defined.
1.2 Partidele religioase ale vremii: farisei, saducheii, esenieni, zeloți, samariteni și irodiani	Error! Bookmark not defined.
1.2.1 Fariseii.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.2 Saducheii.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.3 Esenienii.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.4 Zeloții.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.5 Samaritenii	Error! Bookmark not defined.
1.2.6 Irodianii.....	Error! Bookmark not defined.
2. Sf. Ioan Botezătorul – date biografice	Error! Bookmark not defined.
2.1 Nașterea Sf. Ioan, rod al rugăciunilor părinților, și copilăria sa.....	Error! Bookmark not defined.
2.2 Activitatea profetului în pustiul Iordanului.....	Error! Bookmark not defined.
2.3 Martiriul Sf. Ioan Botezătorul.....	Error! Bookmark not defined.
2.4 Sf. Ioan Botezătorul și comunitatea de la Qumran	Error! Bookmark not defined.
Partea a doua: Sf. Ioan Botezătorul – continuator al tradiției profetice din Vechiul Testament	Error! Bookmark not defined.
3. Instituția profetică în Vechiul Testament.....	Error! Bookmark not defined.
3.1 Rolul profeților în istoria lui Israel	Error! Bookmark not defined.
3.2 Profeții, aleșii lui Dumnezeu.....	Error! Bookmark not defined.
3.3 Profetul și destinul său personal.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.1 Vocația sau chemarea la darul profeției.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.2 Viața și lucrarea profetului, mesaj pentru popor	Error! Bookmark not defined.

3.3.3	Profetul – omul încercărilor	Error! Bookmark not defined.
3.3.4	Moartea profeților – încununare a fidelității în înțelegerea misiunii lor	Error! Bookmark not defined.
3.4	Profetul, apărător și promotor al înaltelor valori morale.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.1	Semnificația Legii.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.2	Grija pentru tradiție: între continuitate și înnoire.....	Error! Bookmark not defined.
3.4.3	Atitudinea echivocă a profeților față de cultul sacrificial	Error! Bookmark not defined.
3.5	Prioritățile mesajului profetic.....	Error! Bookmark not defined.
3.5.1	Judecata divină.....	Error! Bookmark not defined.
3.5.2	Vestirea mântuirii.....	Error! Bookmark not defined.
3.5.3	Anunțarea Noului Legământ	Error! Bookmark not defined.
4.	Adevărata slujire profetică a Sf. Ioan Botezătorul	Error! Bookmark not defined.
4.1	Chipuri de profeți în epoca Sf. Ioan Botezătorul	Error! Bookmark not defined.
4.2	Opozanții lui Ioan și ai mișcării sale.....	Error! Bookmark not defined.
4.2.1	Autoritățile de la templu	Error! Bookmark not defined.
4.2.2	Irod Antipa	Error! Bookmark not defined.
4.2.3	Romanii.....	Error! Bookmark not defined.
5.	Conținutul afirmațiilor profetice ale Sf. Ioan.....	Error! Bookmark not defined.
5.1	Identitatea Înaintemergătorului cu Iisus Hristos și cu Sf. Ilie.....	Error! Bookmark not defined.
5.1.1	Mărturia lui Ioan Botezătorul că nu este el Hristosul (In 1,19-28)	Error! Bookmark not defined.
5.1.2	Glasul celui ce strigă în pustie	Error! Bookmark not defined.
5.1.3	Sf. Ioan Botezătorul ca Ilie	Error! Bookmark not defined.
5.1.4	„Eu vă botez...”	Error! Bookmark not defined.
5.2	Conținutul predicii Sf. Ioan despre Mesia cel așteptat și deosebirea dintre botezul său și cel al lui Hristos	Error! Bookmark not defined.
5.2.1	Botezul cu Duhul Sfânt și cu foc	Error! Bookmark not defined.
5.2.2	Metafora ariei și semnificația ei teologică	Error! Bookmark not defined.
5.2.3	Sensul teologic al expresiilor biblice „Mielul lui Dumnezeu” și „Ebed Yahweh”	Error! Bookmark not defined.
5.3	Predica Sf. Ioan și percepția sa despre Judecata eshatologică și Mielul apocaliptic.	Error! Bookmark not defined.
5.3.1	Particularități eshatologice ale epocii Sf. Ioan	Error! Bookmark not defined.

5.3.2 Mielul apocaliptic	Error! Bookmark not defined.
5.4 Relația dintre cele trei botezuri: al Sf. Ioan, al lui Hristos în Iordan și cel creștin....	Error! Bookmark not defined.
5.4.1 Botezul, obiect al predicii Sf. Ioan.....	Error! Bookmark not defined.
5.4.2 Botezul la Iordan și riturile tradiționale de purificare	Error! Bookmark not defined.
5.4.3 Botezul lui Ioan, preambul al botezului creștin	Error! Bookmark not defined.
5.5 Chemarea Sf. Ioan la pocăință	Error! Bookmark not defined.
5.5.1 Iminența Judecării eshatologice și a judecării particulare	Error! Bookmark not defined.
5.5.2 Pocăința, idee centrală a propovăduirii Sf. Ioan	Error! Bookmark not defined.
Partea a treia: Sf. Ioan Botezătorul, martor al lui Hristos	Error! Bookmark not defined.
6. Delimitări conceptuale și accepțiuni ale cuvântului „martor”	Error! Bookmark not defined.
6.1 Sensul termenului „martor” în Antichitatea greacă și în Vechiul Testament	Error! Bookmark not defined.
6.2 Scriptura ca mărturie.....	Error! Bookmark not defined.
6.3 Valențe semantice ale cuvântului „μάρτυς” în secolul I d.Hr.....	Error! Bookmark not defined.
7. Personalitatea Sf. Ioan Botezătorul.....	Error! Bookmark not defined.
7.1 Ca profet, drept și sfânt.....	Error! Bookmark not defined.
7.2 Sf. Ioan, adversar îndrăzneț al nedreptăților sociale	Error! Bookmark not defined.
7.3 Martor al Epifaniei de la Iordan	Error! Bookmark not defined.
8. Sf. Evanghelii, mărturii clare ale relației dintre Sf. Ioan și Iisus Hristos....	Error! Bookmark not defined.
8.1 După Evangheliile sinoptice	Error! Bookmark not defined.
8.2 După Evanghelia a patra	Error! Bookmark not defined.
8.3 Mărturiile Sf. Ioan despre Hristos (In 1,6-8).....	Error! Bookmark not defined.
8.3.1 Ioan Botezătorul, mărturisitor al divinității și veșniciei Logosului întrupat (In 1,15)	Error! Bookmark not defined.
8.3.2 „ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου” despre Iisus Hristos (In 1,19-42; 1-43 – 2,11) .	Error! Bookmark not defined.
8.3.3 Iisus, „Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii” (In 1,29-34)	Error! Bookmark not defined.
8.3.4 Efectul mărturiei lui Ioan Botezătorul despre Iisus Hristos (In 1,35 – 2,11)	Error! Bookmark not defined.
8.3.5 Mărturia lui Ioan Botezătorul despre Botezul lui Iisus (In 3,22-4,3)	Error! Bookmark not defined.

8.4 Aspecte sensibile ale relației dintre Sf. Ioan și Iisus Hristos	Error! Bookmark not defined.
8.4.1 Sf. Ioan - cel mai mare om născut din femeie și cel mai mic din Împărăția lui Dumnezeu. Error! Bookmark not defined.	
8.4.2 Sf. Ioan și apartenența la Împărăția lui Dumnezeu	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
Curriculum Vitae	Error! Bookmark not defined.
Declarație de onestitate	Error! Bookmark not defined.

„Adevărat vă spun, dintre cei născuți din femeie, nimeni nu este mai mare decât Ioan” (Lc 7, 28)

Fiecare din cele patru Evanghelii canonice începe cu prezentarea slujirii publice a Domnului Iisus Hristos și cu o descriere a Sf. Ioan Botezătorul ca Înaintemergător al Mântuitorului. Dacă nu ar fi fost portretizat în Evanghelii, Sf. Ioan ar fi rămas probabil o figură destul de ștersă din istoria evreilor, menționat de Iosif Flavius în *Antichitățile* sale și probabil subiectul unei note de subsol în vreo scriere academică. Dar, datorită menționării lui Ioan în textele Evangheliilor, el a căpătat o importanță considerabilă.

Niciunul dintre autorii Sfințelor Evanghelii, care pomenesc despre viața și activitatea lui, nu și-au propus să trateze exhaustiv acest subiect. Nici nu ar fi putut-o face, din cauza detaliilor nenumărate ale temei, fiecare dintre ele, la rândul-le, deschizând perspective de cercetare multiple și provocatoare. Chiar dacă în Scriptură a rămas în umbra Mântuitorului Iisus Hristos, preocuparea noastră pentru viața și lucrarea Sf. Ioan conturează tema prezentei lucrări.

În urmă cu două milenii, aproape de Ierusalim se năștea una dintre cele mai marcante personalități din istoria omenirii, al cărei nume are o semnificație extraordinară în creștinism: Jochanan Ben Zaharia (Ioan, fiul lui Zaharia). Nașterea, viața și moartea sa sunt înconjurată de mister. Noul Testament vorbește destul de puțin despre Sf. Ioan Botezătorul, lăsându-l într-o oarecare obscuritate. Evangheliile lasă multe întrebări fără răspuns. Cine a fost cu adevărat acest ascet, predicator sau erou popular? Cum a trăi? Ce misiune a avut de împlinit? Care au fost motivele care au dus la decapitarea sa de către Irod? A fost el membru al frăției secrete a esenienilor?

Carisma lui, capacitatea sa de a determina pe oamenii din timpul său la acțiune, precum și stima și venerarea de care se bucura din partea contemporanilor lui nu pot fi rezumate de cele câteva fraze pe care le găsim despre el în Noul Testament. Singur, trebuie să fi fost mult mai mult ceea ce a determinat pe mulți bărbați din Palestina să parcurgă distanțe lungi spre a auzi cuvântul său. Ce abilități au caracterizat pe predicator? Cine au fost mentorii lui? Care au fost condițiile sale de viață? Și nu în ultimul rând: care a fost menirea lui?

Acestea au fost întrebările cu care am rămas, în urma unui pelerinaj în Țara Sfântă, în zona Ierihonului, acolo unde se spune că este locul original al Botezului Domnului Iisus Hristos, la doar câțiva kilometri de locul unde Iordanul se varsă în Marea Moartă. Am căutat să dau răspuns acestor dileme până când, decis să fac o cercetare care să fie utilă și altora, am abordat această temă pe care mi-am propus-o ca titlu al lucrării de doctorat. Intenția mea a fost aceea de a ridica vălul, pentru a arăta adevăratul curs al vieții Botezătorului și pentru a sublinia impactul misiunii sale.

Este unul dintre motivele pentru care am ales să cercetez subiectul de față, considerând că rolul Sf. Ioan Botezătorul în istoria mântuirii nu e un subiect despre care să se vorbească doar la timpul trecut. Convingerea vine din experiența Sfintei Liturghii, care este o realitate cu statut permanent în Biserică, și unde, în partea ei pregătitoare, proscomidia, a doua miridă din prescurea a treia se scoate întru cinstea și pomenirea „cinstului, măritului Prooroc, Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan”. El continuă a fi, prin lucrarea dumnezeiască a Duhului Sfânt, într-o stare de rugăciune permanentă și continuă pentru Biserica de pretutindeni.

La acel moment, nu știam aproape nimic despre esenieni. Despre viața și activitatea lui Ioan Botezătorul știam la fel de mult ca oricare preot ortodox, slujitor într-o parohie și care citește, cu ocazia sărbătorilor dedicate Sfântului Ioan, pericopele evanghelice care îl privesc în mod direct. Plin de curiozitate, am început să cercetez, să mă informez. Am vrut să descopăr dacă există o legătură între conținutul afirmațiilor Sf. Ioan Botezătorul și misiunea sa biblică și

istorică. M-am întrebat totodată dacă mesajele duhovnicești ale Înaintemergătorului armonizau cu ideile fostei comunități a esenienilor de la Marea Moartă. În timpul cercetărilor mele despre viața și activitatea Sf. Ioan Botezătorul, a trebuit curând să recunosc că o privire de ansamblu poate fi atinsă doar prin colectarea și sortarea multor și mici piese de puzzle. Am descoperit mai mult decât am sperat. Numai astfel mi-a fost cu putință să aduc lumină în elucidarea, parțială, a misterului Sf. Ioan Botezătorul și să purced la redactarea unei teze de doctorat despre calitatea sa de Prooroc și Apostol.

Un studiu exhaustiv al tuturor aspectelor legate de viața și misiunea Înaintemergătorului Domnului este imposibil de realizat în limita unei lucrări de doctorat. Complexitatea de credințe și direcții ale cercetărilor ultime face imposibilă încadrarea într-o cercetare sistematică a fiecărui element în parte. Din aceste rațiuni metodologice, m-am oprit asupra a două din atributele Sfântului Ioan, cea de Prooroc și cea de martor al lui Hristos. De altfel, aceste două slujiri impun și structura lucrării. După ce, în primul capitol, voi analiza aspectele ce țin de viața istorică și biblică a lui Ioan Botezătorul, părțile următoare vor pune accent pe afirmarea celor două roluri, de prooroc și de martor, ale lui Ioan Botezătorul.

Motivația alegerii temei propusă spre cercetare rezidă, în primul rând, în tendința de a clarifica în spațiul teologic românesc receptarea corectă a persoanei Sf. Ioan. Obiectul cercetării tezei de doctorat este identificarea și aprofundarea personalității Sf. Ioan Botezătorul, spre a surprinde cele două aspecte menționate ale slujirii sale. Trebuie să recunoaștem faptul că școala românească de teologie, în ceea ce privește personalitatea Sf. Ioan Botezătorul, nu are un profil și o direcție de analiză pe baza unui program de cercetare care să se impună în atenția internațională. În preocuparea cercetătorilor români în studii biblice, subiectul a fost tratat insuficient sau superficial.

Cu excepția lucrării PS Justin Hodea, *Sf. Ioan Botezătorul. Mărturie evanghelică și mesianism iudaic*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2013, nu regăsim în cercetarea românească o lucrare sistematică despre Sf. Ioan Botezătorul, care să fie propusă ca hermeneutică „ortodoxă” a pericopelor evanghelice despre Sf. Ioan. Dacă în cadrul cercetării academice din Occident personalitatea Sf. Ioan Botezătorul a fost abordată deseori, fapt dovedit de numărul publicațiilor pe piața de specialitate, puțini sunt teologii români care s-au aplecat asupra unor aspecte ale activității Sf. Ioan Botezătorul. Un loc de cinste îl are Episcopul vicar al Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Ioan Justin Hodea, autorul unei lucrări de doctorat, susținută în 2011 la Facultatea de Teologie din Cluj-Napoca, alcătuită sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană. Lucrarea este intitulată „Personalitatea Sf. Ioan Botezătorul între mărturie și mesianism iudaic în descrierea Evangheliilor și a tradiției necreștine”. În 2013, lucrarea a văzut lumina tiparului la Editura Mega din Cluj-Napoca, cu titlul „Sf. Ioan Botezătorul. Mărturie evanghelică și mesianism iudaic”. De o mai mică valoare documentară sunt și lucrările lui Gheorghe I. Ghia¹, Diac. Ioan Caraza², Onufrie Pop³, Camelia Muha⁴ sau Simona Manuela Tomescu⁵.

¹ Gheorghe I. Ghia, *Sf. Ioan Botezătorul după Evangheliile canonice*, Craiova, Ramuri, 1926.

² Diac. Ioan Caraza, *Sfântul Ioan Botezătorul – Înainte-Mergătorul Domnului. Botezul cu Duh Sfânt în Hristos*, Slobozia, Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 2000.

³ Onufrie Pop, *Sfântul Ioan Botezătorul, cel mai mare dintre profeți*, Timișoara, Mirton, 2004.

⁴ Camelia Muha, *Sfântul Ioan Botezătorul*, Iași, Editura Sf. Mina, 2007.

⁵ Simona Manuela Tomescu, *A putut oare face parte Sfântul Ioan Botezătorul din comunitatea de la Qumran?*, Brăila, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2011.

Alți teologi nu au intenționat să dedice o întreagă carte vreunei laturi a activității Înaintemergătorului, dar au surprins aspecte interesante în studiile pe care le-au publicat. Menționăm, în rândul lor, pe Pr. C. Dron⁶, Pr. dr. T. Negoită⁷, Pr. Niculai Donos⁸, Pr. Atanasie Negoită⁹, Prof. Emanuel Copăcianu¹⁰, Pr. prof. Boris Răduleanu¹¹, Pr. Ion Buga¹², Pr. Ioan Bude¹³, Diac. Ioan Caraza¹⁴, Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană¹⁵. Recunoscându-le întru totul încărcătura duhovnicească, opinăm despre unele dintre aceste studii că nu depășesc stadiul de cateheze biografice. Este așadar timpul unei analize extensive, mai mature, despre Sf. Ioan Botezătorul, utilizând *insight*-urile și accentele care s-au dezvoltat în cercetările efectuate în anii din urmă.

Scopul prezentei lucrări de doctorat este acela de a clarifica problematica pusă în discuție în legătură cu calitatea Sf. Ioan de prooroc și martor al lui Hristos, dintr-o perspectivă istorică și critică deopotrivă, interesându-ne în special istoria exegezei textelor evanghelice referitoare la Înaintemergătorul Domnului, dar și a altor izvoare care dau mărturie despre el. Lucrarea va fi utilă unui cerc larg de cititori interesați de înțelegerea cuvântului dumnezeiesc și un real câștig pentru literatura teologică românească de factură academică. Va lămurii din punct de vedere exegetico-istoric o problemă importantă legată de un personaj cheie din istoria mântuirii, care se bucură de o cinstită specială în rândul românilor. În acest context, vom descoperi caracterul special al faptelor și rostirilor acestui profet și martor al Luminii, ca emisar al harului dumnezeiesc și Înaintemergător al Domnului Iisus Hristos.

În prima parte a tezei, „Sf. Ioan Botezătorul și epoca în care a trăit”, am vorbit despre lumea evreiască în timpul lui Ioan, în special în subcapitolul „Societate și politică”.

Figura maiestuoasă a Sfântului Ioan Botezătorul se ridică la granița dintre Vechiul Testament și Noul Testament. Din punct de vedere cronologic, el este ultimul dintre profeți (Matei 11:9), dar poate fi, de asemenea, asimilat categoriei martorilor lui Hristos, mai ales prin demnitatea copleșitoare de a-L precede pe Cuvântul lui Dumnezeu întrupat. Este foarte importantă cunoașterea exactă a evenimentelor care au avut loc în secolul I î.Hr. și secolul I d.Hr.

Un studiu corect al profetului Ioan Botezătorul va căuta mai întâi să înțeleagă condițiile existente în momentul în care a trăit profetul. Mesajul său trebuie interpretat în funcție de contextul politic și spiritual existent.

⁶ Pr. C. Dron, „Capul lui Ioan Botezătorul”, în *M.M.* II (1926), nr. 9, p. 186-188.

⁷ Pr. dr. T. Negoită, „Pusnicul de la Iordan. Sfântul Ioan Botezătorul”, în *R.T.* XXX (1940), nr. 1-2, p. 59-65, disponibil online la http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/revistateologica/1941/BCUCLUJ_FP_279893_1941_031_001_002.pdf

⁸ Pr. Niculai Donos, „Sfântul Ioan Botezătorul”, în *M.M.S.* XXXI (1955), nr. 1-2, p. 1-10.

⁹ Pr. Atanasie Negoită, „Sfântul Ioan Botezătorul a fost qumranit sau esenian?”, în *S.T.* XXVII (1975), nr. 5-6, p. 377-387

¹⁰ Prof. Emanuel Copăcianu, „Ioan, proorocul deșerturilor”, în *M.B.* XXV (1975), nr. 1-3, p. 20-37.

¹¹ Pr. prof. Boris Răduleanu, „Sfântul Ioan Botezătorul”, în *G.B.* XXXV (1976), nr. 7-8, p. 725-742.

¹² Pr. Ion Buga, „Sfântul Ioan Botezătorul, primul martor public al Fiului lui Dumnezeu Cel Întrupat”, în *O.* XLV (1983), nr. 1, p. 73-82.

¹³ Pr. drd. Ioan Bude, „Moartea Sfântului Ioan Botezătorul după Sfintele Evanghelii și după istoricul Iosif Flaviu”, în *S.T.* XXXVIII (1986), nr. 4, p. 66-78.

¹⁴ Diac. Ioan Caraza, „Sfântul Ioan Botezătorul - Înainte-Mergătorul Domnului nostru Iisus Hristos”, în *S.T.* XLIX (1997), nr. 3-4, p. 71-152.

¹⁵ Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană, „Iisus – «Mielul lui Dumnezeu» în mărturia lui Ioan Botezătorul (In 1, 29) - o perspectivă a hristologiei ioaneice”, în *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Theologia Orthodoxa* 2 (2008), p. 107-118.

Cucerirea Ierusalimului de către romani, în 63 î.Hr., a însemnat sfârșitul independenței evreiești și încorporarea Iudeii în Imperiul Romană ca o provincie oarecare. O domnie importantă a fost cea a lui Irod cel Mare (37-4 î.Hr.), cel rămas în memoria evreilor prin lucrurile sale edilitare. Înaintea morții sale, Irod a numit pe Arhelau rege al Iudeii, Samariei și Edomului, iar pe Irod Antipa peste Galileea și Pereea, peste care a domnit cu titlul inferior de tetrarh.

Abuzurile lui Arhelau, înregistrate și în Mt 2:20-23, a condus la depunerea și exilarea lui în anul 6 d.Hr. Împăratul Augustus a așezat Iudeea sub administrație directă romană, provincia fiind condusă de procuratori numiți direct de împăratul roman.

Următorul subcapitol al tezei este dedicat **partidelor religioase ale timpului: farisei, saducei, eseni, zaloți, samariteni și irodieni**. Acestea au fost principalele mișcări politice și religioase evreiești din perioada anilor 150 î.Hr - 70 d.Hr., potrivit istoricului Josephus Flavius (*Antichități* 13,5). Fariseii erau un grup religios independent, apărut la scurt timp după Revolta macabeană. Ei au devenit foarte influenți în societatea evreiască, concentrându-se pe obiceiurile alimentare și ritualurile de purificare, aspecte care au fost bazate în primul rând pe tradițiile lor orale, și nu pe Scripturi.

Saducheii, pe de altă parte, au respins orice apel la tradiția orală și la cele cinci cărți ale lui Moise, ignorând și scrierile profeților. Acest grup a inclus elita societății din Ierusalim. În vremea Sfântului Ioan Botezătorul, ei și-au extins puterea prin afirmarea controlului asupra templului din Ierusalim. Fiecare dintre aceste grupuri religioase a păstrat tradițiile și doctrinele pe care le credeau că erau esențiale pentru viața religioasă. Dar pentru că nu aveau îndrumarea unui profet adevărat, ei au rămas la propriile interpretări.

Indiferent de credința religioasă, oamenii obișnuiți așteptau cu nerăbdare venirea lui Mesia, așteptând venirea regelui davidic care să-și salveze poporul.

Un grup pentru care așteptarea lui Mesia a fost o prioritate a vieții lor religioase a fost acela al esenilor. Ei credeau că preoții templului din Ierusalim erau corupți, iar templul avea nevoie de reforme serioase. În opinia lor, venirea lui Mesia era aproape. Credeau că El va zdrobi jugul opresiv al Romei, care a cucerit Palestina cu aproximativ 60 de ani înainte de nașterea Sfântului Ioan Botezătorul.

Dar fără un profet care să-i ghideze, evreii erau împărțiți în interpretarea Scripturilor și a Persoanei lui Mesia. În timp ce majoritatea se așteptau la un Mesia davidic, un urmaș al Regelui David, alții așteptau un Mesia levitic, fiul lui Aaron. Alții, pe de altă parte, nu mai așteptau să vină Mesia. Nici unul dintre grupurile de cărturari, farisei, esenieni sau saducheii nu a acceptat pe Sfântul Ioan Botezătorul ca profet, nici pe Iisus ca Mesia. Unii membri ai acestor grupuri au devenit primii adversari ai Sfântului Ioan și ai lui Iisus Hristos în timpul lucrărilor lor (Mt 21,23-46).

Deși Sfântul Ioan era legat de diferitele grupuri socio-politice și de ideologiile religioase ale timpului său, el avea propria sa viziune. A avut o poziție care, în unele locuri, a fost în opoziție cu unele curente politico-religioase ale vremii. Unii oameni de știință îl compară pe Ioan cu un învățat pe nume Hillel. Atât Ioan, cât și Hillel au avut un respect profund pentru Thora, fiind renumiți pentru predicarea compasiunii, a iertării și a iubirii. Slujirea lor era profund umană. Cu toate acestea, Sf. Ioan a fost mai mult decât un rabin. El a fost perceput ca un profet, un apărător al celor săraci și oprimați și ca cel care L-a prezentat lumii pe Mesia. Caracterul distinctiv al Sfântului Ioan trebuie să fie apreciat în contextul vieții și al epocii sale, un context în care religia și politica erau legate într-un mod mult mai complex decât ne-am imagina astăzi.

Capitolul 2 al tezei oferă o prezentare generală a datelor biografice ale Sfântului Ioan Botezătorul. Am vorbit despre nașterea și copilăria lui. Nașterea sa, ca și nașterea lui Hristos, datează în jurul anului 6 - 4 î.Hr., iar perioada din an în care a văzut lumina zilei este fie februarie-martie, fie august-septembrie.

În descrierea copilăriei, Sf. Luca raportează așteptarea și nașterea Sfântului Ioan într-o familie a preotului Zaharia, în Iudeea rurală (Lc 1,5-25, 39-45, 57-79).

Din izvoarele timpului, știm că a existat o importantă mișcare evreiască care ia considerat pe Sfântul Ioan Botezătorul ca Mesia așteptat. Secta mandeenilor își are rădăcinile în mișcarea Sfântului Ioan Botezătorul din zona Iordanului. Mărturiile lor și „Cartea mandeană a lui Ioan” aduc informații suplimentare acestei cercetări. Mandenii consideră pe Sfântul Ioan Botezătorul a fi fost adevăratul Mesia.

Un alt subcapitol este dedicat activității Profetului în deșertul Iordanului. Estimarea începutului lucrării Sfântului Ioan este făcută în Evanghelia după Luca 3,1-2, care spune că lucrarea sa a precedat-o pe aceea a lui Iisus Hristos: „În anul al cincisprezecelea al domniei lui Tiberiu Cezar - pe când Pilat din Pont era dregător în Iudeea, Irod, cârmuitor al Galileii, Filip, fratele lui, cârmuitor al Ituriei și al Trahonitei, Lisanius, cârmuitor al Abilenei, și în zilele marilor preoți Ana și Caiafa - cuvântul lui Dumnezeu a vorbit lui Ioan, fiul lui Zaharia, în pustiu”.

Am tratat chestiuni legate de educație, îmbrăcăminte, mâncare și locul activității lui Ioan. Noul Testament, împreună cu pasaje istorice ale lui Iosif Flaviu, dau mărturie despre celebritatea Sfântului Ioan în epocă. În locuri îndepărtate de Palestina, la doar câțiva ani după ce Iisus a fost înviat, erau evrei care știau despre Sf. Ioan, dar nu și despre Iisus Hristos. Desigur, marea lui popularitate a adus și decizia lui Irod de a-l elimina prin decapitare și nu prin crucificare, deoarece răstignirea putea declanșa o revoltă populară, greu de gestionat de autorități.

Descoperirea și studiul manuscriselor de la Marea Moartă și a ruinelor comunității religioase de la Qumran au dus la speculații despre comexiuni între esenieni și Botezător. În subcapitolul „Sf. Ioan Botezătorul și comunitatea de la Qumran”, am încercat să analizez toate legăturile posibile. Apropierea lor dovedește doar că au trăit în arealuri învecinate, dar nu că au fost neapărat în legătură. Dacă ne întrebăm: A fost sf. Ioan Botezătorul esenian?, răspunsul ni-l dăm printr-un singur cuvânt: NU. Interesant este faptul că scriitorii Noului Testament nici nu îi menționează măcar pe esenieni, nici Iosif Flaviu nu vorbește de vreo influențare a profetului.

Atunci cine a fost Sf. Ioan Botezătorul? Ultimul dintre profeți? Un esenian de la Qumran? Primul dintre apostoli? Cine e cel ce deschide calea Domnului și mărturisește despre el? Tradiția creștină a văzut în el ultimul profet al Vechiului Testament, dar și Înaintemergătorul lui Iisus Hristos, singurul profet al epocii noi, care se deschide veacului mesianic. Mai e numit și profetul, prietenul Mirelui, lumina, glasul, îngerul, Ilie, Botezătorul Domnului, vestitorul Judecării și înaintemergătorul sau crainicul Împăratului.

Etimologia cuvântului „profet” reflectă o misiune duală: verbul *phaino* trimite către „cel care privește înainte”, în timp ce *phēmi* desemnează pe profet ca „cel care vorbește pentru altul”. Distingându-se prin mesajul transmis, calitatea de profet a lui Ioan pare să se refere la abilitatea lui de a anunța, prin harul divin, sosirea iminentă a Mântuitorului și pregătirea contemporanilor săi, folosindu-se de puterea cuvintelor care avertizează. Este dificil să dăm cuvântului „profet” o semnificație fără echivoc, precum și de a-l plasa pe Sfântul Ioan într-o categorie greu de definit.

Pe de altă parte, faptul că evanghelistul îl descrie ca fiind „mai mult decât un profet”, o formulă împrumutat de la Hristos (Mt 9: 7-11 și Lc 7: 24-28), contrazice această denumire care-l

desemnează pe Botezător. Sfântul Ioan apare ca o balama a istoriei, nașterea lui coincidând cu sfârșitul dinastiei Hașmoneilor și apariția conducătorilor străini, iar el fiind ca un tampon între deșert, locul tradițional al întâlnirii lui Dumnezeu cu poporul evreu și râul unde a botezat, prefigurând noua Lege.

Sf. Ioan se aseamănă profeților din Vechiul Testament. Când Ioan a venit ca profet, poporul și mai ales Domnul Iisus Hristos l-au recunoscut ca atare. Ioan a căutat o audiență cât mai largă. A venit să pregătească persoanele obișnuite pentru vremurile finale. Vorbea soldaților, fariseilor și oamenilor obișnuiți. Abordarea lui era incluzivă.

El a pretins că este „glasul” lui Dumnezeu, alesul divin, a cărei slujbă era să pregătească națiunea pentru timpul sfârșitului. El a predicat o judecată apocaliptică, în legătură cu venirea lui Mesia, a predicat pocăința și viața morală, nu o împlinire mecanică a Legii. El a spus că trăirea în credință, care duce la bunătatea față de celălalt om, e cea mai bună cale de a se pregăti pentru venirea lui Mesia.

Pentru o analiză temeinică a misiunii Sfântului Ioan Botezătorul în cadrul profetismului ebraic, am aprofundat chemarea și misiunea profeților în primul capitol al celei de a doua părți din lucrare, capitolul intitulat „Instituția profetică în Vechiul Testament”.

Evreii din perioada celui de-al doilea templu și creștinii nu au încetat să creadă în profeție. Dumnezeu nu a încetat să-i trimită pe slujitorii Săi să invite pe toți să se întoarcă la Sine. Mulți evrei însă confundau profeția cu predicția. În acest context au apărut mulți pseudo-profeți sau profeți falși. Iosif Flavius notează că aceste manifestări profetice au declanșat numeroase acțiuni revoluționare și că acest lucru le-a permis bandiților și impostorilor să acționeze.

Un prim subcapitol este intitulat „Rolul profeților în istoria Israelului”. În Israel a existat o lungă istorie a persoanelor care au servit ca mesageri ai Domnului către popor. Adevărații profeți din Vechiul Testament erau slujitori loiali ai lui Dumnezeu și dușmani convinși ai idolatriei. Ei își riscau adesea viețile, confruntându-i pe regi sau conducători și arătându-le Cuvântul lui Dumnezeu.

Proorocii au mijlocit pentru păcătoși și au făcut tot posibilul ca păcătoșii să se întoarcă la Dumnezeu. Moise a fost cel mai mare profet al Vechiului Testament și experiența sa profetică a devenit o paradigmă pentru profeții de mai târziu, deoarece vocabularul comunicării divine prin Moise a devenit standard pentru revelațiile lui Dumnezeu față de alți profeți adevărați (Dt 18,15). Mai multe elemente caracterizează adesea relația dintre Domnul, profeți și ascultătorii lor: 1) autoritatea Domnului este suverană atât asupra profeților, cât și a ascultătorilor lor; 2) profeții trebuie ascultați, deși uneori se protestează; 3) profeții au autoritate, ca reprezentanți ai Dumnezeului suveran; 4) adresanții pot alege între ascultarea de Lege și neascultarea; 5) Profetul întoarce favoarea divină sub forma rugăciunii.

Este o greșeală să gândim pe profeții biblici în primul rând ca predictorii ai viitorului. Desigur, predicția a reprezentat o parte esențială a propovăduirii lor, dar funcția lor principală a fost aceea de a chema oamenii la ascultare de Dumnezeu. Conținutul mesajelor profetice a fost determinat de legământul lui Dumnezeu cu poporul Său și de circumstanțele istorice individuale ale profetului. Legământul a fost stabilit pentru a transforma Israelul într-un popor sfânt care să se închine unui singur Dumnezeu adevărat. Dar istoria lui Israel a fost caracterizată de revoltă persistentă împotriva lui Dumnezeu, iar aceste rebeliuni au avut un impact semnificativ asupra modului în care mesajele profetice au fost încadrate și prezentate. Aceste mesaje au luat adesea

forma unor procese inițiate de Dumnezeu împotriva poporului Său pentru încălcarea legământului.

Un subcapitol al lucrării este destinat profetului și destinului lui personal. Scopul acestei incursiuni în viețile profeților este de a arăta că activitățile și destinul lor sunt foarte asemănătoare cu cele ale Sfântului Ioan Botezul. Deci, fără îndoială, Ioan este urmașul vechii tradiții a profeției, venite din Vechiul Testament.

O altă parte a subcapitolului tratează despre profet, ca apărător și promotor al valorilor morale înalte. Am vorbit despre semnificația Legii, despre grija față de tradiție, între continuitate și reînnoire, și despre atitudinea ambiguă a profeților față de cultul sacrificial. Prioritățile mesajului profetic vizau Judecata Divină, vestirea Răscumpărătorului, mântuirea și anunțarea Noului Legământ.

Un întreg capitol este dedicat rolului profetic al Sfântului Ioan. Am analizat orientarea socio-politică a slujirii sale profetice, cât și pe oponenții lui Ioan și ai mișcării sale: autoritățile Templului, Irod Antipa și romanii.

Următorul capitol este dedicat conținutului profețiilor Sf. Ioan. Am dedicat un spațiu important aspectelor privind identitatea Înaintemergătorului: mărturia sa că el nu este Hristos (In 1:19-28), ci „vocea celui care strigă în pustie”. Apoi am tratat tema Sfântului Ioan Botezătorul ca Ilie, pentru că în Noul Testament avem mărturia îngerului Gavriil (Lc 1:16) și a lui Hristos însuși (Mt 11:12-15) că acest „Ilie” care trebuia să vină nu a fost altul decât Ioan. În cele din urmă, la sfârșitul acestui subcapitol, mă ocup de semnificația cuvintelor „Eu vă botez ...”, căci ele au avut o influență fenomenală. Sute, dacă nu chiar mii, au fost afundați de Botezător. Și succesul său misionar se datora mai cu seamă mesajului pe care l-a propovăduit.

De aceea, un capitol al lucrării este intitulat „Conținutul predicării Sfântului Ioan despre Mesia cel așteptat și distincția dintre botezul său și cel al lui Hristos”. Declarația lui Ioan că nu era demn să dezlege sandalele lui Iisus (Matei 3:11; Ioan 1:27) a fost o mărturie uimitoare. Ioan a calificat pe Domnul ca fiind „Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii” (Ioan 1:29). Botezătorul identifică pe Hristos ca antitip al jertfei de Paște și afirmă universalitatea misiunii Mântuitorului. În plus, deși Ioan era mai vârstnic decât Iisus, el a declarat că Hristos „era înainte” (Ioan 1:15, 30), subliniind veșnicia Cuvântului (Ioan 1:1), deci esența divină a Domnului. Această secțiune include și alte teme pe care le-am tratat, precum „Botezul cu Duh Sfânt și cu foc”, „Metafora ariei și semnificația ei teologică”, precum și „Semnificația teologică a expresiilor biblice „Mielul lui Dumnezeu” și „Ebed Yahweh”.

Un alt subcapitol este intitulat „Predica Sf. Ioan și percepția sa asupra judecății escatologice și a Mielului apocaliptic”. Aici am vorbit despre particularitățile escatologice ale epocii Sf. Ioan. Mesajul lui Ioan nu era ușor de digerat. El vorbea despre răsplata divină, de „mânia care va veni” (Matei 3:7), despre „toporul” care stă la baza rădăcinilor copacilor. Vorbea și despre un „foc nestins” și despre „lopata” din mâna Domnului (Mt 3:10-12). Vânturarea grâului însemna marea separare dintre cei neprihăniți și cei răi în ordinea finală a lui Dumnezeu. În cele din urmă, „focul nestins” reprezenta durerea veșnică care va însoți suferința din iad.

Al patrulea subcapitol analizează relația dintre cele trei botezuri: al Sf. Ioan, al lui Hristos în Iordan și Botezul creștin. Ne-am concentrat atenția asupra botezului administrat de Ioan. Care a fost modul de administrare al acestuia? Ce elemente l-au însoțit? Care a fost scopul botezului? A existat vreo consecință a respingerii botezului lui Ioan?

Capitolul al cincilea este dedicat invitației Sfântului Ioan la pocăință. Capitolul este împărțit în două părți: 1. Iminența judecății escatologice și a judecății particulare și 2. Pocăința,

ideea centrală a predicii Sfântului Ioan. El a predicat despre împărăția viitoare și despre nevoia de pocăință. Palestina, în vremea când profetul își desfășura misiunea, era în mână unei forțe păgâne, Imperiul Roman. Corupția morală pătrunsese adânc în iudaism. În această lume, Ioan a venit cu mesajul său tăios: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Mt 3:2, comparați cu Mc 1:4). Mesajul lui Ioan despre pocăință implica o profundă conștientizare a ofensei față de Dumnezeu în inima păcătosului, cu o reformare necesară a vieții. Când a văzut evrei aflați pe înalte poziții sociale fără nicio schimbare radicală a comportamentului, i-a mustrat: „Pui de năpârcci, cine v-a arătat să fugiți de mânia care va veni? Aduceți, prin urmare, roade vrednice de pocăință” (Mt 3:7-8). „Fructul” este expresia exterioară a convingerii interioare profunde. Fără fructe nu există nicio pocăință reală.

Sf. Ioan nu este inovativ prin crearea de noi căi în lucrarea sa de reînnoire. Lucrarea sa profetică se încadrează în tradiția Vechiului Testament, dar constituie și o ruptură. Ioan preia schimbarea traiectoriei încă de la nașterea sa, când refuză să poarte numele tatălui său. Însăși nașterea lui contravine legilor biologice ale conceperii până la o anumită vârstă. De asemenea, el rupe legătura cu lumea, se retrage în pustie și se îmbracă ca profeții. Potrivit Scripturii, Ioan este îmbrăcat într-o manieră similară cu cea a lui Ilie, cu o cureauă și îmbrăcăminte din păr de cămilă, un semn de ruptură, nu de regresie la starea animalului.

Sfântul Ioan nu se compromite cu puterea seculară. Cuvântul sfântului izbucnește în predicile sale într-un mesaj direct și virulent în care el, Ioan, avertizează poporul, pe vameși, pe farisei și, cu certitudine, și pe Irod, despre iminența izbucnirii mâniei lui Dumnezeu și predică pocăința pentru a scăpa de judecată. El denunță suveranitatea politică și opresivă și acumularea de bogății. Iată esența profeției: atenția asupra celor slabi și mici. Respectul față de Dumnezeu și respectul față de ceilalți sunt cele două porunci la care este redusă Legea profeților.

Discursul dezvăluie o viziune conservatoare asupra lumii și a istoriei umane. Denunțarea lui este fulminantă, iar întreaga societate este prinsă sub ochii predicatorului. Neimpresionat de criticile fariseilor, vameșilor sau ale lui Irod, discursul lui Ioan poate fi atât moral, cât și politic. El a zgâriat urechile celor ispitiți de lux și confort, condamnând ierarhia societății evreiești care neglija îndatoririle reciproce ale membrilor săi și adesea uita de nevoia de solidaritate. Înfiera indiferența bogatului față de oamenii obișnuiți, mândria tiranilor care abuzau de puterea lor, ipocrizia făptuitorilor, promiscuitatea morală. Discursul lui Ioan se concentra asupra problemelor actuale și a evenimentelor contemporane. Era adversarul lăcomiei insatiabile a liderilor. Se pronunța asupra aspectelor fiscale și monetare ale politicii romane, care, prin oficialii săi, conducea la ruina țăranilor.

Evaluarea societății se bazează pe o viziune eshatologică a istoriei. Ca profet, el a încercat să citească semnele harului lui Dumnezeu și sfârșitul veacului, stabilind o legătură strânsă între evenimentele politice și eshatologice.

A treia parte a tezei este intitulată „Sfântul Ioan - Martor al lui Hristos” și este împărțită în 3 capitole. Primul capitol se referă la delimitările și semnificațiile conceptuale ale cuvântului „martor”. Termenul „μάρτυς” provine din domeniul dreptului. În antichitatea elenă, a fost folosit nu numai de către specialiștii în drept, ci și în limbajul obișnuit, desemnând cel care a mărturisit despre anumite evenimente în care a participat direct sau unde a fost prezent. Putem vorbi despre un martor al judecății, care să aducă în mod voluntar propria mărturie, acțiune exprimată prin verbul „μαρτυρῶ” (a mărturisi). Treptat, „μάρτυς” și „μαρτυρία” (mărturie) au depășit sfera juridică, fiind termeni folosiți în sensul de a exprima anumite adevăruri și opiniile unei persoane.

În ebraică, cuvântul „martor” este traducerea substantivului (עֵד) și a verbului „anah”. Printre unele persoane care nu erau obișnuiți să scrie, dovada unei tranzacții era făcută printr-o anumită ceremonie memorială, tangibilă sau semnificativă. Chiar poruncile lui Dumnezeu sunt mărturii, deoarece conțin voința lui Dumnezeu și mărturisesc prezența Lui. Fiind supuși legii, israeliții sunt martori ai lucrării Domnului în timpul exodului și legilor date pe Sinai. În acest fel, Scriptura depășește timpul, extinzând legământul proclamat hinc et nunc în viitorul îndepărtat, iar oamenii din trecutul îndepărtat se transformă în "noi", generația contemporană, care interpretează Scriptura în funcție de conținutul ei dinamic. În realitate, legea (Thora) are un prezent etern și se adresează poporului, generație după generație.

În Evangheliile sinoptice întâlnim semnificația juridică a cuvântului, desemnând martorul anumitor evenimente. Când Sfântul Ioan, Înaintemergătorul Domnului, mărturisește mesianitatea celui care vine în Iordan pentru a primi botezul, un astfel de eveniment face parte din istoria lui Iisus Hristos, pe care hagiografia o tratează în mod obiectiv. Cu toate acestea, mesianitatea lui Iisus a fost primită prima dată prin credință. Vorbim despre o realitate situată pe un plan diferit de cel istoric, unul care nu poate fi văzut în mod obiectiv de martorii oculari, dar poate fi crezut și mărturisit. Cuvântul „μάρτυς” reunește ambele sensuri, prezentarea evenimentelor, mărturia faptelor și predicarea confesională.

Cel de-al șaselea capitol al lucrării se referă la criteriile de calificare a Sfântului Ioan Botezătorul ca martor credibil. Conform scalei de evaluare pe care VT ne-o oferă în privința mărturiei martorilor, Sf. Ioan se califică în mod strălucit pentru rolul unui martor calificat, ceea ce face ca mesajul său să fie demn de luat în considerare.

Lucrarea lui Ioan este o împlinire a profeției făcute în timpul lui Isaia. Sfântul Ioan a fost recunoscut ca un profet de către popor. El era un om neprihănit, fără lăcomie, mândrie sau dorință de putere personală, un adversar al păcatului și ipocriziei. Evangheliile conțin suficiente pasaje în care Sf. Ioan afirmă în mod clar că lucrarea sa era de a pregăti calea pentru Cel care vine. Ne-am fi așteptat ca el să știe cine este Acela și să-L identifice cu exactitate când a venit. Care este mărturia lui Ioan despre acest lucru?

Putem găsi mărturia lui în diferite locuri din Noul Testament: In 1,14-15; In 1,29-30,35,36; In 1,30-33; In 1,34; In 3,22-30; In 10,40-41; Fapte 19,4-5. Ioan a fost trimis în mod expres ca om al lui Dumnezeu pentru a pregăti calea și a mărturisi despre Hristos, astfel încât poporul să poată crede în El. Botezătorul a mărturisit despre superioritatea Domnului Iisus, că El este Hristos, Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii și Fiul lui Dumnezeu. Această mărturie a fost dată de cel a cărei calificare ca martor este incontestabilă.

Este adevărat că, după ce Ioan a fost întemnițat, el a căutat să se asigure că Iisus era într-adevăr Hristos (Lc 7: 18-23; Mt 11: 1-6). Poate pentru că, asemenea apostolilor și a altor evrei, Sf. Ioan a fost tulburat când Iisus nu a acționat conform așteptărilor evreilor. Acest lucru demonstrează că profeții au dezvăluit mesaje inspirate și infailibile venite de la Dumnezeu, dar că, în timp ce rămăseseră oameni firești, ei nu înțelegeau întotdeauna toate valențele propriilor lor solii și nici modul în care Dumnezeu va realiza împlinirea profețiilor. La rândul lor, ei trebuiau să-și studieze propriile mesaje pentru a le interpreta corect. Și apostolul Petru a trecut prin dificultatea de a înțelege mesajul care i s-a revelat, despre convertirea neamurilor (Fapte 2,39,10,11,15 și Gal 2). Cu toate acestea, analizând minunile la care au avut acces ucenicii lui Ioan, Domnul Iisus a putut să dea asigurările pe care Ioan le-a căutat. Dedic acestor aspecte dilematice ale relației dintre Sf. Ioan și Domnul Iisus Hristos un spațiu consistent, în capitolul al optulea din lucrare. Relația istorică dintre cei doi continuă să ridice discuții și dezbateri. Această

problemă este complicată din cauza lipsei de indicații relevante cu privire la măsura în care Sfântul Ioan și Iisus s-au cunoscut unul pe celălalt. Matei și Ioan oferă o dovadă a cunoașterii reciproce (Matei 3: 13-17: 1,15-18, 26-36, 5:33), în timp ce Marcu și Luca sunt mai rezervați despre natura relației lor.

Conform Evangheliei lui Ioan, Botezătorul a recunoscut natura divină a lui Hristos atunci când a venit în Iordan pentru a fi botezat. Dar acum era închis în închisoare și se întreba dacă nu cumva a făcut o greșeală. Dacă Iisus a fost Cel promis, de ce nu și-a folosit puterea pentru a înlătura domnia nedreaptă a lui Antipa și a soției sale?

Deși Ioan fusese chemat să vestească lucrarea lui Iisus, el făcea parte din vechea ordine și era moștenitorul unui sistem de credințe în care violența bărbaților era reflectarea unui atribut divin. Preoții, conducătorii religioși și oamenii obișnuiți credeau că Împărăția lui Mesia va fi construită pe mormintele dușmanilor înfrânți. Și din acest motiv, Iisus a spus că, deși nici unul dintre cei născuți până atunci nu era mai mare decât Ioan, el era cel mai mic dintre cei născuți în Împărăția Cerurilor, cu criterii de eligibilitate diferite.

„Adevărat vă spun că printre cei născuți din femei nu s-a ridicat niciunul mai mare decât Ioan Botezătorul; dar oricine este cel mai mic în împărăția cerurilor este mai mare decât el. Din zilele lui Ioan Botezătorul până acum, împărăția cerurilor se ia cu năvală, și cei ce dau năvală pun mâna pe ea” (Mt 11:11-12).

Deși erau veri cu slujiri suprapuse, Ioan și Iisus erau diferiți unul de altul în viața lor exterioară și în convingerile interioare. Crescut în pustie, Ioan și-a petrecut viața în afara orașelor și satelor unde trăiau cei mai mulți oameni. Iisus a trăit în oraș. Ioan a postit, fără a avea contact social cu cei considerați păcătoși de legea evreiască. Dar Iisus era adesea la masă cu cei considerați de către conducătorii religioși a fi păcătoși. Și știa că asta a alimentat criticile dușmanilor Săi. El știa de asemenea că adversarii admirau asceza lui Ioan. Chiar Iisus recunoaște că, observându-I propriul stil de viață, oamenii spuneau: „A venit Fiul omului mâncând și bănd, și ei zic: Iată un om mândăcios și băutor de vin, un prieten al vameșilor și al păcătoșilor!” (Mt 11:19).

Observăm, în cazul Sfântului Ioan, o discontinuitate în înțelegerea rolului botezului său ca un gest pregătitor. El a predicat despre Cel care urma să vină după el, care să completeze judecata eshatologică pe care Ioan o vestea poporului. Nu putem spune cu siguranță, pe baza criteriului istoricității, că el a înțeles că Iisus a fost acea Persoană.

Slujirea lui Iisus are multe trăsături comune cu cea a lui Ioan: deschiderea spre marginali, chemarea la pocăință, promisiunea că împărăția lui Dumnezeu este aproape, opoziția liderilor religioși ai evreilor și moartea. Dar lucrarea lui Iisus diferea de cea a lui Ioan în privința rigorilor ascetice. Aceste diferențe, inițial de practică, dar treptat de credință, au creat o ușoară tensiune între Ioan și Iisus, conform relatărilor evanghelice, punctul culminant fiind întrebarea lui Ioan dacă Iisus este Cel care avea să vină.

O bună parte a capitolului al optulea e dedicată dimensiunii teologice a mesajului profetic al Sfântului Ioan din Evanghelia a patra. Aici, prezența și rolul Botezătorului sunt dirijate exclusiv de către autor către revelarea lui Iisus Hristos. Întreaga atenție a evanghelistului Ioan se concentrează asupra rolului lui Ioan ca mărturisitor al lui Iisus.

Mi-am propus să analizez dimensiunea hristologică și teologică a mărturiei Sfântului Ioan despre Iisus Hristos, „Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii” (1:29). Sfântul Ioan

mărturisește că Dumnezeu a trimis, prin botez, plinătatea Duhului asupra lui Iisus. Iisus este singurul care poate aduce oamenilor botezul cu Duhul. Rolul de mărturisitor al Sfântului Ioan mai este evidențiat și în alte locuri din Evanghelia lui Ioan.

1) 1,6-8 - Misiunea lui Ioan Botezătorul: să mărturisească despre Lumină, pentru ca toți să creadă în ea;

2) 1,15 - Mărturia lui Ioan Botezătorul despre divinitatea Logosului întrupat

3) 1,19-23 - Mărturia lui Ioan Botezătorul despre identitatea sa în lumina profeției lui Isaia

4) 1,24-28 - Răspunsul lui Ioan Botezătorul despre botezul său, în lumina Celui care vine

5) 1,29-34 - Mărturia lui Ioan Botezătorul despre Iisus: „Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii!”

6) 1,35-42 - Ioan Botezătorul mărturisește identitatea lui Iisus – „Mielul lui Dumnezeu!” celor doi discipoli care îl părăsesc spre a-L urma pe Iisus

7) 3,22-36 - Ultima mărturie a lui Ioan Botezătorul despre botezul lui Iisus

8) 4,1-3 - Fariseii au auzit că Iisus face mai mulți ucenici și botează mai mult decât Ioan Botezătorul

9) 5,33-36 - Mărturia lui Iisus este mai mare decât cea a lui Ioan Botezătorul

10) 10,40-42 Mărturiile lui Ioan Botezătorul despre Iisus „erau adevărate”.

Pentru scopurile acestui subcapitol am considerat necesar să dezvolt câteva aspecte, cum ar fi: rolul catehetic și hristologic al Sfântului Ioan, martorul și mărturisitorul mesianității lui Iisus; misiunea Sfântului Ioan Botezătorul: mărturia despre Lumină (Ioan 1,6-8); Ioan Botezătorul, mărturisitor al divinității și veșniciei Logosului întrupat (1,15) și „ἡ Μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου” despre Iisus Hristos (In 1,19-42; 1-43 - 2,11).

Sfântul Ioan Botezătorul aduce mărturia lui ucenicilor despre Domnul Iisus Hristos. Ca rezultat al acestei mărturii, unii dintre discipolii lui Ioan urmează Iisus (1:37). Deci, unii dintre primii discipoli ai lui Iisus erau ucenicii lui Ioan (Legea 1,22).

În concluzie, misiunea Sfântului Ioan Botezătorul a fost aceea de a mărturisi despre Logosul divin întrupat (1,6-8) ca „toți să creadă în mărturia lui” (1: 8). Pe de altă parte, mărturia sa s-a axat pe divinitatea și eternitatea Logosului întrupat (1:15).

În același ton, evanghelistul spune că Înaintemergătorul nu este lumina, ci că trebuie să mărturisească despre Lumina. Evanghelistul, spunând că Ioan este „glasul” sau „vocea”, nu insistă asupra conținutului, ci asupra timbrului vocii. Vocea nu este cuvântul, pentru că trebuia să vină Cuvântul. Cuvintele rostite de Ioan arată conexiunea indestructibilă care îl unește cu Hristos în jocul contradicțiilor care se întâlnesc în discursul său și în tensiunea termenilor care subliniază paradoxul misiunii sale. După ce a botezat pe Iisus, pe care îl recunoaște a fi Mesia, spune: „El trebuie să crească, iar eu să mă micșorez”. Aceste replici lapidare includ măreția suverană a lui Iisus și smerenia exemplară a Botezătorului.

Recunoscându-și regresul și un loc mai modest, Sf. Ioan își dă seama de nevoia de sacrificiu, pentru ca în glasul său să se nască Cuvântul. Discursul său, prin urmare, trebuie să fie depășit sau mai degrabă recuperat sau suplimentat de cel al lui Hristos. Sfântul Ioan renunță la ispita de a mai străluci și se gândește doar la slava Celui anunțat, în fața căruia se smerește într-o abnegație totală.

Sfântul Ioan rămâne actual și astăzi, căci el continuă să amintească societății creștine despre valori morale înalte, fundamentale, să reînnoiască virtutea și să îndrepte cursul istoriei umane al cărei sens deviază. Devine evident rolul Sf. Ioan de a fi un mediator și de a crea o

emulație. El rămâne vocea care vorbește întregii umanități de a rămâne statornică pe calea cea dreaptă.

Bibliografie selectivă

I. Ediții ale Sf. Scripturi

BIBLIA sau SF. SCRIPTURĂ, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romane, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008.

NOVUM TESTAMENTUM GRAECE, 27 revidierte Auflage, ed. Barbara et Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001.

THE GREEK NEW TESTAMENT SBL Edition, ed. Michael W. Holmes, Society of Biblical Literature, 2010.

II. Izvoare:

Flavius Iosif, *Antichități iudaice*, vol I, Cărțile I-X: *De la facerea lumii până la captivitatea babiloniană*, prefață de Răzvan Theodorescu, traducere, note și indice de nume de Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 1999 și vol 2, Cărțile XI-XX. *De la refacerea Templului până la răscoala împotriva lui Nero*, traducere, note și indice de nume de Ion Acsan, Ed. Hasefer, București, 2001.

Idem, *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*, prefață de Răzvan Theodorescu, trad. de Gheneli Wolf și Ion Acsan, E. Hasefer, București 1997.

Filon din Alexandria, *Scrieri istorice. Contra lui Flaccus. Ambasada către Gaius. Despre viața contemplativă*, prefață de Alexandru Barnea, cuvânt asupra ediției, traducere și note de Ioan Acsan, Ed. Hasefer, 2005.

Idem (Philon d'Alexandrie), *Quod omnis probus liber sit*. Les oeuvres de *Philon d'Alexandrie*, introduction, traduction et notes par Madeleine Petit, tome 28, Cerf, Paris, 1974.

*** *Le Talmud de Jérusalem*, traduit pour la première fois par Moïse Schwab, tom. X, Paris, 1890.

*** *Mishnah*, ed. Danby Herbert, Oxford University Press, Oxford, 1985.

*** *The Dead Sea Scrolls: Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, James H. Charlesworth & Henry W. Rietz (eds.), vol. 2: *Damascus Document, War Scroll, and Related Documents*, 1995.

III. Ediții patristice

1. **Ambrozie al Milanului**, Sf., *Scrieri I. Parte întâi*, trad. Th. Bodogae, N. Neaga și M. Hetco, Ed. IBMBOR, București, 2007 (în col. PSB 52).
2. **Chiril al Alexandriei**, Sf., *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, traducere, introducere și note D. Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2000 (în col. PSB 41).
3. **Ioan Gură de Aur**, Sf., *Comentar la Evanghelia după Ioan*, Colecția „Ortodoxia Românească”, Ed. Pelerinul Român, Oradea, 2005. **Idem**, *Expositio In Psalmum*, PG 55. **Idem**, *Epistolae quaedam ad Olympiadem (Scrisoare către Olimpiada)*, PG 47.
4. **Origen**, *Commentaire sur saint Jean*, Tome I (Livres I-V). Texte grec, avant-propos, traduction et notes par Cécile Blanc, Paris, Cerf, 1982 (Sch 120).

5. **Tertulian**, *De baptismo*, PL 1 (SCh 35).
6. **Vasile cel Mare**, Sf., *Omilii și cuvântări*, studiu introductiv, traducere, note și indici de D. Fecioru, Ed. IBMBOR, 1986 (în col. PSB 17).

IV. Dicționare, lexicoane, enciclopedii și concordanțe biblice

1. *** *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, 3rd ed., 2001.
2. *** *Dictionnaire de spiritualité*, Paris, Beauchesne. 1974, tome VIII, article « Jean le Baptiste ». p. 175-192.
3. *** *Dictionnaire de théologie catholique*, article *Prophète*, Paris, Letouzey et Ané, 1950.
4. *** *Eerdmans Dictionary of the Bible*, Amsterdam University Press, 2000.
5. *** *Encyclopaedia Judaica*, 2nd edition, Detroit, MacMillan, 2007.
6. **Adnès**, P., art. „Pénitence”, în *Dictionnaire de Spiritualité*, XII, p. 943-1010.
7. **Aharoni**, Johanan & Michael Avi-Yonah, *The Macmillan Bible Atlas*, 3rd ed. rev. Anson F. Rainey & Ze'ev Safrai, New York, Macmillan, 1993.
8. **Augrain**, Charles & Lacan, Marc-François, „Slujitorul lui Dumnezeu”, în Xavier Léon-Dufour, Jean Duplacy et al., *Vocabular de teologie biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, București, 2001, p. 699-701.
9. **Auvrai**, Paul, Xavier Léon-Dufour, „Ziua Domnului”, în Xavier Léon-Dufour, Jean Duplacy, *Vocabular de teologie biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, București, 2001, p. 791-795.
10. **Beauchamp**, Paul, „Profet”, în Xavier Léon-Dufour, Jean Duplacy et al. (eds.), *Vocabular de teologie biblică*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, București, 2001, p. 591-597.
11. **Behm**, J. & B. Würthwein, *Theological Dictionary of the New Testament (TDNT)*, vol. 4, ed. Gerhard Kittel, Grand Rapids, Eerdmans.
12. **Bria**, Pr. Prof. Ioan, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A-Z*, EIBMBOR, București, 1994.
13. **Brown**, C. (ed.), *The New International Dictionary of New Testament Theology*, vol. 3, Grand Rapids, Zondervan Publishing House, 1979.
14. **Freedman**, David Noel (ed.), *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 1-6, Doubleday, New York, 1992.
15. **Gaster**, T.H., *Sacrifices and Offerings. Old Testament, The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol. 4, New York, 1962.
16. **Green**, Joel B., Mcgnight, Scot (eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels*, IVP, Downers Grove, Ill. / Leicester, 1992.
17. **Harris**, RL, GL Archer Jr, & B.K. Waltke, *Theological Wordbook of the Old Testament*, Chicago, Moody Press, 1980.
18. **Hoheisel**, Karl, „Propheten, Prophetie (I. Religionsgeschichtlich)”, în: LThK3 , Vol. 8, 1999, col. 627-628.
19. **Kernbach**, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
20. **Kittel**, Gerhard, Friedrich, Gerhard (eds.), *The Theological Dictionary of the New Testament*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, MI, 1964.
21. **Klauck**, Hans-Josef et alii (eds.), *Encyclopedia of the Bible and its Reception*, vol. 1, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 2009.
22. **Koehler**, Ludwig & Walter Baumgartner (eds.), *Hebräisches und Aramäisches Lexicon zum Alten Testament*, 3rd ed., 5 vol.; J. J. Stamm et al., eds., Leiden, Brill, 1967-1995, vol. 2.
23. **Lampe**, G.W.H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, Clarendon Press, 1968.

24. **Lesêtre**, H., „Pénitence”, în F. Vigouroux (ed.), *Dictionnaire de la Bible*, tome V (Pe-Z), Paris, 1910, p. 38-44.
25. **Mathon**, G., G.-H. Baudry și P. Guilluy, *Catholicisme: hier, aujourd'hui, demain. Encyclopedie publiée sous la direction du Centre Interdisciplinaire des Facultés catholiques de Lille*, Paris, 1983-1985, cap. *Pénitence. II. Les rites dans l'Ancien Testament*, p. 1129-1131.
26. **Mircea**, Pr. Dr. Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, EIBMBOR, București, 1995.
27. **Mounce**, M.D. (ed.), *Mounce's Complete Expository Dictionary of Old and New Testament Words*, Grand Rapids, Zondervan Publishing House, 2006.
28. **Paterson**, John Haris, Wiseman John (eds.), *New Bible Atlas*, Inter-Varsity Press, 1985.
29. **Radermarkers**, Jean, „Jean. 2. (Jean le Baptiste)”, în Pierre-Maurice Bogaert, Matthias Celcor ș.a., *Dictionnaire Encyclopedique de la Bible*, Editura Brepolis, Maredsous, 1987, p. 642-643.
30. **Sawyer**, John F. A., *A Concise Dictionary of the Bible and its Reception*, Louisville, Westminster John Knox, 2009.
31. **Schiffman**, Lawrence H., *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, Vol 2, Oxford University Press, 2000.
32. **Smith**, Phillip, *A Dictionary of Gnosticism*, Bardic Press, 2009.
33. **Vacant**, A., „Confession”, în F. Vigouroux (ed.), *Dictionnaire de la Bible*, tome II (C-F), Paris, 1910, p. 909-910.
34. **Werbick**, Jürgen, „Propheten, Prophetie (III. Systematisch-theologisch)”, în *LThK3*, Vol. 8, 1999.
35. **Witherington**, B., „John the Baptist”, în J B Green & S. McKnight (eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels*, Dover Grove, InverVarsity, 1992, p. 383-391.
36. **Wright, D.P.**, „Unclean and Clean (OT)”, *The Anchor Bible Dictionary*, ed. David Noel Freedman, New York, Doubleday, 1992, vol. 6, p. 729-741.

V. Lucrări de specialitate

A) Lucrări și studii în lb română

1. **Abrudan**, Pr. prof. dr. Dumitru, *Arheologia biblică - pentru facultățile de teologie*, Sibiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002; **Idem**, „Alegere și supunere (Aspecte ale relației dintre Iahve și Israel)”, *RT* 2 (1997), p. 71-78; **Idem**, „Dreptatea socială în scrierile biblice”, *TV* 5-12 (1998), p. 81-89; **Idem**, „Ierusalimul epocii celui de-al doilea templu”, *MB* 7-9 (1975), p. 368-373; **Idem**, „Iosif Flaviu - istoric al epocii intertestamentare. Importanța sa pentru cunoașterea contextului în care a apărut creștinismul”, *MA* 3 (1987), p. 8-20; **Idem**, „Mântuirea și sensul ei comunitar în scrierile profetice ale Vechiului Testament”, *ST* 1-2 (1975), p. 35-40; **Idem**, „Religia evreilor: Iudaismul”, *MA* 5 (1986), p. 11- 28; **Idem**, „Sanhedrinul sau marele sinedriu (originea și istoria sa)”, *RT* 2 (1992), p. 24-28; **Idem**, „Un capitol din teologia biblică vechi-testamentară: moartea, nemurirea sufletului, judecata și viața viitoare”, *RT* 3 (1994), p. 3-9; „Profeții și rolul lor în istoria mântuirii”, în *MA*, 1983, nr. 3-4, p. 135-149.
2. **Amusin**, I.D., *Manuscrisele de la Marea Moartă*, Ed. Științifică, București, 1965.
3. **Arion**, Pr. dr. Leon, *Comentarii la Matei*, vol. I, Ed. Limes, Cluj, 1999.
4. **Aslan**, Reza, *Zelotul. Viața și epoca lui Iisus din Nazaret*, trad. Mihnea Columbeanu și Filip Iosif Columbeanu, Ed. Trei, București, 2013.
5. **Baba**, Teodor, „Profetul Ilie în lumina izvoarelor biblice și patristice”, *AB* 7-8 (1990), p. 36-47; **Idem**, „Profetismul în Israel”, *Teologia* 1 (1997), p. 12-20; **Idem**, „Profeți vechi, oratori sau nescritori în Vechiul Testament”, *AB* 7-9 (1994), p. 35-44; **Idem**, „Sacrificiile Vechiului Testament. Jertfe expiatoare de păcate și reconciliere a omului cu Dumnezeu”, *Teologia* 4 (2008), p. 86-103; **Idem**, „Sfânta Scriptură - Moștenirea popoarelor creștine europene și a lumii întregi

- (zestrea spirituală a credinței, limbii și culturii europene și a întregii lumi)”, *Teologia* 2 (2003), p. 13-27.
6. **Basarab**, M., „Psalmul LI (L), Ideea de rugăciune și jertfă”, în *Studii Teologice*, an XIII (1961), nr. 7-8, p. 410-426.
 7. **Bădiliță**, C., *Noul Testament: Evanghelia după Ioan*, Ed. Curtea Veche, București, 2010.
 8. **Bolocan**, Carmen-Maria, „Realizarea semantică a cuvântului miel în perspectivă biblică”, *AȘUIT* III (1995-1996), p. 233-238.
 9. **Brie**, Lector drd. Ioan, „Ebed Iahve, în cântecele robului din Deutero-Isaia (II)”, în *Pleroma*, anul IX (2007), nr. 1, p. 35-70.
 10. **Brown**, Raymond E., Fitzmyer, Joseph A., Murphy, Roland E., *Introducere și comentariu la Sf. Scriptură*, vol. 1, traducere și prelucrare pentru lb română de Dumitru Grosan, Galaxia Gutenberg, Targu Lăpuș, 2005.
 11. **Bud**, Paula, „Eshatologie și apocalipsă în Vechiul Testament”, *Studia TO* 1 (2011), p. 47-54.
 12. **Bude**, Ioan, „Poporul ales și rolul său în istoria mântuirii, după învățătura biblică noutestamentară”, *GB* 6 (1987), p. 73-85; **Idem**, „Moartea Sfântului Ioan Botezătorul după Sfintele Evanghelii și după istoricul Iosif Flaviu”, în *S.T. XXXVIII* (1986), nr. 4, p. 66-78.
 13. **Buga**, Ion, „Făgăduință și credincioșie divină în Sfânta Scriptură”, *ST* 3-4 (1978), p. 231-242; **Idem**, „Sfântul Ioan Botezătorul, primul martor public al Fiului lui Dumnezeu Cel Intrupat”, *Ort.* XLV (1983), nr. 1, p. 73-82.
 14. **Burcuș**, Teodor, „Aspecte sociale în predica profeților Vechiului Testament”, *ST* 9 -10 (1966), p. 575-583.
 15. **Burtan**, Gheorghe, „Preoție și slujire în cărțile profetice ale Vechiului Testament”, *ST* 9-10 (1974), p. 717-724.
 16. **Caraza**, diac. Ioan, „Sfantul Ioan Botezătorul - Înainte-Mergătorul Domnului nostru Iisus Hristos”, în *ST* XLIX (1997), nr. 3-4, p. 71-152.
 17. **Carson**, D.A, Douglas J. Moo, *Introducere în Noul Testament*, trad. Dinu Moga, Ed. Făclia, Oradea, 2007.
 18. **Cândeia**, Pr. Sp., „Examenul de conștiință – element important în pregătirea penitentului pentru Sfânta Mărturisire”, în *Mitropolia Ardealului*, an VII (1962), nr. 9-12, p. 713.
 19. **Cârstoiu**, Justinian, „Activitatea profetului Ilie în viziunea Sfântului Grigorie de Nazianz și a Sfântului Ioan Gură de Aur”, *BOR* 7-12 (1998), p. 349-359; **Idem**, „Temeiuri doctrinare privind nemurirea sufletului și practica mărturisirii păcatelor în Vechiul Testament”, *BOR* 7-12 (1997), 212-222; **Idem**, „Postul cel adevărat, iertarea păcatelor și practica jurământului”, *BOR* 7- 12 (1997), p. 203-212.
 20. **Chialda**, Mircea, *Ebed-Yahve*, Anuar 1939-1940, Dioceza Caransebeș, 1940; **Idem**, „Raportul dintre Vechiul și Noul Testament (Unitatea Sfintei Scripturi)”, *BOR* 5-6 (1981), p. 542-561.
 21. **Chirilă**, Pr. Ioan, *Qumran și Mariotis – două sinteze ascetice – locuri ale îmbogățirii duhovnicești*, PUC, Cluj-Napoca, 2000. **Idem**, *Mesianism și apocalipsă în scrierile de la Qumran*, Ed. Arhidiecezana, Cluj-Napoca, 1999; **Idem**, „Comunitatea de la Qumran și legătura sa cu Ierusalimul”, *TV* 1-2 (2004), p. 176-186; **Idem**, „Conceptia qumranită despre familie”, *Studia TO* 2 (2011), p. 5-15; **Idem**, „Teofaniile și anghelofaniile Vechiului Testament”, *RT* 2 (2000), p. 48-64.
 22. **Chișcari**, Ilie, „Formula διεσώθησαν δι’ ὕδατος în 1 Pt 3, 20 și raportul său cu tradiția iudaică. Spre o tipologie baptismală a popoului”, *RT* 3 (2011), p. 7-25.
 23. **Cohn-Sherbok**, Lavinia & Dan Cohn-Sherbok, *Introducere în iudaism*, trad. Marcel Ghibernea, București, Hasefer, 2000.
 24. **Constantin**, Daniel, „Esenienii și Biserica primară”, *Studia Theologica* 26 (1974), p. 707-716; **Idem**, „Un Essénien mentionné dans les Actes des Apôtres”, *Muséon* 84 (1971), p. 455-476; **Idem**, „Faux prophètes: Surnom des Esséniens dans le Sermon sur la Montagne”, *RQ* 7 (1969-1971), p.

- 45-78; **Idem**, „Filon din Alexandria, membru de seamă al mișcării eseniene din Egipt”, *Studia Theologica*, 27 (1975), p. 605-625; **Idem**, „Filon din Alexandria și esenienii”, *Orientalia Mirabilia*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1976; **Idem**, „O importantă menționare a esenienilor făcută de Sf. Ap Pavel”, *Studia Theologica* 29 (1977), p. 148-159; **Idem**, „Nouveaux arguments en faveur de l'identification des Herodiens et des Esséniens”, *RQ* 7 (1969-71), p. 397-402; **Idem**, „«Irodieni»- denumire a esenienilor în Noul Testament”, în *ST*, anul XXVI (1974), nr. 9-10, p. 529-546; **Idem**, „Esenienii și Biserica primară”, în *ST*, anul XXII(1974), nr. 7-8, p. 707-716. **Idem**, *Esenienii și manuscrisele de la Marea Moartă*, Ed. Herald, București, 2013; **Idem**, „Vederea lui Dumnezeu în Noul Testament și teofaniile esenienilor”, în *Studia Theologica* 25(1973), p. 188-206; **Idem**, „Le voyant', nom cryptique des Esséniens dans l'oeuvre de Philon d'Alexandria”, *Studi di Teologia Evangelico* 9 (1977), p. 25-47.
25. **Copăcianu**, prof. Emanuel, „Ioan, proorocul deșerturilor”, în *Mitropolia Banatului* XXV (1975), nr. 1-3, p. 20-37.
 26. **Corbu**, Agapie, „Aspecte ale exegezei biblice iudaice în epoca celui de-al doilea templu”, *AB* 10-12 (2000), p. 26-35.
 27. **Cornițescu**, Emilian Pr. Prof. Dr., *Vechiul Testament și actualitatea lui*, Constanța, Europolis, 2008; **Idem**, *Vechiul Testament - aspecte religios-morale, culturale și sociale*, Constanța, Europolis, 2008; **Idem**, *Vechiul Testament - izvor spiritual al limbii române*, Constanța, Europolis, 2008; **Idem**, „Profeții Vechiului Testament despre preoție”, *ST* 7-8 (1967), p. 482-491; **Idem**, „Proorocirea, putere umană sau dar dumnezeiesc?”, *GB* 46 (1993), p. 70-72; **Idem**, „Persoana lui Mesia și lucrarea Sa în lumina profețiilor vechitestamentare”, *ST* 9-10 (1985), p. 606-615; **Idem**, „Descoperirile arheologice din Țara Sfântă în ultimii 50 de ani (1920-1970) și raportul lor cu Vechiul Testament (teză de doctorat)”, *ST* 7-8 (1982), p. 461-562 / *ST* 9-10 (1982), p. 617- 681; **Idem**, „Mesajul etic al profeților și actualitatea lui”, *TV* 5-12 (1998), p. 76-80.
 28. **Donos**, pr. Niculai, „Sfântul Ioan Botezătorul”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei* XXXI (1955), nr. 1-2, p. 1-10.
 29. **Dragomir**, Neculai, „Proorocii Vechiului Testament în cultul ortodox și în imnografia bisericească”, *ST* 7-8 (1982), p. 563-577.
 30. **Dron**, pr. C., „Capul lui Ioan Botezătorul”, în *M.M.* II (1926), nr. 9, p. 186-188.
 31. **Farcaș**, Lucian, „Discursul profetic între voința lui Dumnezeu și voia poporului”, în *Text și discurs religios*, 2009, nr. 1, p. 79-89.
 32. **Florea**, Lucian Tomitanul, „Kirbet Qumran și cele 11 grote cu manuscrise eseniene”, *ST* 1 (1988), p. 8-14.
 33. **Georgescu**, I., „Demonologia Vechiului Testament. Satan în profeția lui Zaharia (teză de doctorat)”, *BOR* 9-10 (1938), p. 481-564.
 34. **Hadas-Lebel**, Mireille & Esther Starobinsku-Safran, *Incursiuni în iudaismul antic; exegeze, filozofie, istorie*, trad. Horia Aramă, București, Hasefer, 2005.
 35. **Hârlăoanu**, Paul-Cezar, „Pocăința ca întoarcere spre Dumnezeu în paginile Vechiului Testament”, *AȘUITX* 1 (2006), p. 199-218.
 36. **Hodea**, Iustin, „Dimensiunea teologică a mesajului lui Ioan Botezătorul ca învățător și profet”, în *Ortodoxia maramureșeană*, 15 (2010), p. 221- 250.
 37. **Ierima**, Pavel, „Epoca irodiană după scrierile lui Iosif Flaviu”, *RT* 2 (2000), p. 128-163.
 38. **Izvoranu**, Pr. Al., „David, chip al pocăinței (Comentând Psalmul 50)”, în *Mitropolia Olteniei*, an XLVII (1995), nr. 3-6, p. 37-57.
 39. **Jarpălău**, Gheorghe, „Valoarea interpretării tipologice a Vechiului Testament”, *ST* 5-6 (1981), p. 423-435.

40. **Keil**, C. F., *Minor Prophets*, în Keil & Delitzsch, *Commentary on the Old Testament in Ten Volumes*, transl. by James Martin, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1982, vol 7, p. 379-418.
41. **Lucian**, Făgărășanul, „Duhul Sfânt în Vechiul Testament”, *Ort.* 4 (1984): 550-560.
42. **Laperrousaz**, E.M., *Manuscrisele de la Marea Moartă*, trad. Anca Calangiu, Ed. Meridiane, București, 1997.
43. **Mazilescu**, Grigore, „Dimensiunea Pnevmatologică a ființei umane, în lumina Vechiului și Noului Testament”, *ST* 3-4 (2002), p. 37-43.
44. **Măndiță**, Mădălina, „Max Weber și Ernest Bernea. Viziuni universale și locale asupra dimensiunii spirituale a societății”, în *Revista română de sociologie*, serie nouă, București, anul XXVI (2015), nr. 1-2, p. 81-98.
45. **Mănescu**, Constantin, „Cine au fost Macabeii și de ce îi cinștim ca sfinți”, *MO* 5-8 (2005), p. 92-102.
46. **Mihăilă**, Pr.Alexandru, *(Ne)lămuriri din Vechiul Testament. Mici comentarii la mari texte*, Ed. Nemira, București, 2011.
47. **Mihăiță**, Nifon, *Profetul Miheia: Introducere și exegeză*, București, Ed. Asa, 2001.
48. **Mihoc**, Pr. Vasile, *Botezul lui Ioan și Taina Sfântului Botez*, în „Îndrumător bisericesc”, Sibiu, 1976; **Idem**, „Samaritenii”, *MA* 7-9 (1980), p. 625-632.
49. **Moldovan**, Alexandru, „Israel și neamurile în viziunea profeților biblici”, *Studia TO* 1-2 (2002), p. 265-284.
50. **Morar**, Nicolae, „Sentimentul culpei — paralelă între Oedip și dreptul Iov”, *AB* 1-3 (1993), p. 20-23.
51. **Muntean**, Cristian, „Ierusalim, istorie și eshatologie (teză de doctorat)”, *ST* 1-2 (2004), p. 3-180.
52. **Neaga**, Nicolae, *Hristos în Vechiul Testament*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004. **Idem**, „Teologia Vechiului Testament și actualitatea ei”, în *Mitropolia Olteniei*, 1976, nr. 3-4; **Idem**, „Atitudinea Sf. Apostol Pavel față de Vechiul Testament”, *MA* 8-9 (1967), p. 633-638; **Idem**, „Eshatologie creștină”, *MA* 3-4 (1971), p. 262-274; **Idem**, „Împărăția lui Dumnezeu - împărăția păcii”, *MA* 7-8 (1983), p. 401-414; **Idem**, „Valoarea spirituală a Vechiului Testament”, *MA* 9-10 (1966), p. 574 -590.
53. **Necula**, Constantin, „Locul profeților în pedagogia Vechiului Testament”, *RT* 2 (1997), p. 146-153.
54. **Negoită**, Athanase, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, Editura Σοφία, București, 2004. **Idem**, „Sfântul Ioan Botezătorul a fost qumranit sau esenian?”, în *S.T.* XXVII (1975), nr. 5-6, p. 377-387; **Idem**, „Dascălul dreptății și cei doi Mesia din manuscrisele de la Marea Moartă”, *MB* 11-12 (1962), p. 650-667; **Idem**, „Care erau grupările sau partidele religioase pe timpul Mântuitorului Hristos”, *MB* 9-12 (1976), p. 655-663.
55. **Negoită**, dr. T., „Pusnicul de la Iordan. Sfântul Ioan Botezătorul”, *RT* XXX (1940), nr. 1-2, p. 59-65.
56. **Oancea**, Constantin, „Profetul Ilie în exegeza patristică”, *RT* 1 (2003), p. 47-72; **Idem**, „Exegeza istorico-critică și teologia biblică ortodoxă: o reevaluare”, *RT* 3 (2007), p. 187-202.
57. **Onet**, Mircea, *Problema „Ebed-Iahve”*, Sibiu, 1983.
58. **Papuc**, Gheorghe, „Sensul jertfelor după profeții Vechiului Testament”, *MA* 5-6 (1957), p. 429-439.
59. **Paraschiv**, Ion V., „Autoritatea Bibliei”, *MO* 11-12 (1968), p. 954.
60. **Paschia**, Gheorghe, „Profeții Vechiului Testament propovăduiesc pacea, se roagă și luptă pentru ea”, *BOR* 11-12 (1984), p. 763-772.
61. **Pavel**, Aurel, „Miheia — un mare mic profet — misionarul și opera”, *AB* 4-6 (2002), p. 113-124; **Idem**, „Valoarea și utilitatea Vechiului Testament pentru Biserică”, *RT* 3 (1995), p. 72-86.

62. **Pentiuc**, Eugen, „Mesianismul în perioada premergătoare venirii Mântuitorului”, *Ort* 1 (1983), p. 61-73; **Idem**, „Actualitatea mesajului profetic vetero-testamentar”, *GB* 6-8 (1983), p. 380-389.
63. **Petcu**, Liviu, *Martirii - biruitori ai suferinței prin credință; florilegiu patristic*, Basilica, București, 2011.
64. **Petercă**, Vladimir, *Mesianismul în Biblie*, Polirom, Iași, 2003. **Idem**, *Drama lui Iob, drama omului*, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași, 1997.
65. **Petrescu**, Macedon, „Idei moral-sociale în scrierile profeților mari ai Vechiului Testament”, *ST* 1-2 (1984), p. 103-109.
66. **Petrescu**, N., „Ce este Sfânta Scriptură?”, *BOR* 9-10 (1975), p. 1098-1102.
67. **Plămădeală**, Antonie, „Câteva probleme în legătură cu Ebed-Iahve în Deutero-Isaia”, în *Mitropolia Banatului*, 1970, nr. 1-3. **Idem**, „Ebed-Yahve în lumina NT”, în *Mitropolia Banatului*, 1970, nr. 4-5.
68. **Pleșu**, A., *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, București, 2012.
69. **Popa**, Gheorghe, „Profeții biblice: apărători ai demnității umane”, *TV* 5-12 (1998), p. 100-105.
70. **Popescu**, Pr. Dumitru, „Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, în *Biserica Ortodoxă Română LXXXIX* (1971), nr. 9-10, p. 1022-1028.
71. **Prelipeanu**, Vladimir, „Mesianismul lui Iisus în raport cu mesianismul iudaic”, *MMS* 1-2 (1969), p. 21-35; **Idem**, Pr. Prof. Nicolae Neaga, Pr. Prof. Gheorghe Barna, Pr. Prof. Mircea Chialda, *Studiul Vechiului Testament*, ediția a III-a, îngrij. de Pr. Conf. dr. Ioan Chirilă, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2003.
72. **Răducanu**, Dumitru, „Arbori, plante și arome biblice”, *BOR* 1-4 (2004), p. 229-258.
73. **Rădulescu**, pr. prof. Boris, „Sfântul Ioan Botezătorul”, în *G.B. XXXV* (1976), nr. 7-8, p. 725-742.
74. **Resceanu**, Ion, „Societatea iudaică în perioada post-exilică”, *MO* 5-6 (1999), p. 84-99.
75. **Rogoti** Eugeniu, „Mântuirea în Vechiul Testament”, *ST* 1 (2006), p. 217-220.
76. **Rosen**, David, „Mântuirea și răscumpărarea în literatura profetică și în psalmi”, *TV* 5-12 (1998), p. 68-75.
77. **Rotar**, Adriana, *Qumran – istorie și teologie (reconstrucție documentară, abordare exegetică și dezvoltare critică/polemică)*, teză de doctorat susținută la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, îndrumător Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă, 2015.
78. **Rus**, R. „Noțiunea de sacrificiu în marile religii (Sacrificul în iudaism)”, în *Ortodoxia*, an XXVI (1974), nr. 1, p. 198-200.
79. **Sabourin**, Léopold, *Evanghelia lui Luca: introducere și comentariu*, trad. Lucian Iulian Diac, Ed. Sapientia, Iași, 2015.
80. **Săbăduș**, Ioan, „Rudolf Bultmann și demitologizarea Sfintei Scripturi”, *MA* 9-10 (1972), p. 669-682.
81. **Semen**, Petre, „Chemarea profetică în viziunea lui Isaia”, *TV* 9-12 (1991), p. 121-127; **Idem**, „Combaterea corupției morale de către profeții Vechiului Testament”, *TV* 8-10 (1992), p. 3-14; **Idem**, „Etica socială la profeții Amos și Isaia”, *TV* 5-12 (1998), p. 90-99; **Idem**, *Experiența divinului cu umanul după Sfânta Scriptură – teologia biblică*, Performantica, Iași, 2007; **Idem**, *Introducere în teologia profeților scriitori*, Trinitas, 2008. **Idem**, *Templul din Ierusalim-factor de unitate națională și religioasă*, în rev. „Pax et Unitas”, Editura Serafica, Roman, nr. 1, 2003, p. 21-32. **Idem**, „Templul din Ierusalim-factor de unitate națională și religioasă”, în rev. *Pax et Unitas*, Editura Serafica, Roman, nr.1, 2003, p. 21-32. **Idem**, *Vorbirea în pilde în cărțile Sfintei Scripturi*, în „Teologie și Viață”, nr. 8-12/1992, p. 18-31. **Idem**, „Un pas spre Dumnezeu – Sfânta Mărturisire”, *Teologie și Viață*, I (LXVII) (1991), nr. 1-3, p. 74-95. **Idem**, „Valoarea religio-morală a jertfelor Vechiului Testament”, în *Mitropolia Olteniei*, 1977, nr. 9-10, p. 747-755.

82. **Simedrea**, mitropolit Tit, „Sfântul Ioan Botezătorul în lumina descoperirilor de la Qumran”, în *S.T. X* (1958), nr. 3-4, p. 139-161.
83. **Slevoacă**, Ștefan, „Aspecte actuale ale prediciei profeților Vechiului Testament”, *ST* 1-2 (1980), p. 5-14.
84. **Soloviov**, Vl., *Fundamentele spirituale ale vieții. Scrisori duminicale și pascale*, trad. diac. Ioan I. Ică Jr, Ed. Deisis, Alba-Iulia, 1994.
85. **Stăniloae**, Dumitru, „Sfânta Scriptură și Tradiția apostolică în mărturisirea Bisericii”, *Ort* 2 (1980), p. 204-220.
86. **Streza**, P.S. Dr. Laurențiu, *Tainele de inițiere creștină în Biserica Răsăriteană*, Ed. Trinitas, Iași, 2002.
87. **Tofană**, Pr. Conf. Dr. Stelian, *Studiul Noului Testament: curs pentru anul I de studiu*, Alma Mater, Cluj-Napoca, 2005. **Idem**, *Introducere în Studiul Noului Testament*. vol. 2, *Evangheliile după Matei și Marcu. Documentul Quelle*; vol. 3: *Evangheliile după Luca și Ioan. Problema sinoptică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001-2002. **Idem**, *Introducere în Studiul Noului Testament (vol. 2). Evangheliile după Matei și Marcu. Documentul Quelle*, Cluj-Napoca, 2002; **Idem**, „Hristologie, sacramentalitate și mariologie în Evanghelia a IV-a cu specială privire la „episodul Cana” (Ioan 2,1-11)”, în *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Theologia Orthodoxa* 1-2 (1999), p. 85-104. **Idem**, „Iisus – „Mielul lui Dumnezeu” în mărturia lui Ioan Botezătorul (In 1,29) – o perspectivă a hristologiei ioaneice”, în *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Theologia Orthodoxa* 2 (2008), p. 107-118. **Idem**, „Sensurile jertfei Mielului Pascal”, în *Studia Theologia Orthodoxa* 1 (1992), p. 17-33.
88. **Tomescu**, Simona Manuela, *A putut oare face parte Sfântul Ioan Botezătorul din comunitatea de la Qumran?*, Ed. Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2011.
89. **Tudor**, Eduard Florin, „Evreul biblic, moartea și lumea de dincolo. Considerații din perspectiva istoriei religiilor”, *AFTOPJ VII* (2006- 2007), p. 449-472.
90. **Vâlcea**, Liviu, „Pagini de istorie biblică vechitestamentară: Epoca hasmoneilor”, *RT* 2 (1997), p. 170-198.
91. **Verzan**, Sabin, „Cronologia Manuscriselor de la Marea Moartă”, *ST* 1-2 (1960), p. 40-59; **Idem**, „Sfânta Scriptură în cultura teologică românească”, *BOR* 3 -4 (1986), p. 102-110.
92. **Vild**, Marian, „Plinirea vremii și sfârșitul veacurilor în concepția biblică vechitestamentară”, *RT* 1 (2007), p. 106-122.
93. **Vladimirescu**, Mihai Valentin, *Viața de zi cu zi în vremea lui Iisus*, Ed. Polirom, Iași, 2013; **Idem**, „Principalele descoperiri arheologice din Ierusalim în ultimii ani”, *AB* 1-3 (2003), p. 64-81; **Idem**, „Reformele lui Iezechia și războiul împotriva Asiriei privite din perspectiva arheologiei biblice”, *MO* 5-8 (2003), p. 144-151.
94. **Wald**, Henri, *Înțelesuri iudaice*, Editura Hasefer, București, 1995.
95. **Wilson**, Stuart, Joanna Prentis, *Esenienii. Copiii Luminii*, Ed. For You, 2016.

B) În limbi străine:

1. **Allison**, Dale C., „Elijas Must Come First”, în *The Journal of Biblical Literature* 103 (1984), p. 256-258.
1. **Aplin**, Max, *Was Jesus Ever a Disciple of John the Baptist? A Historical Study*, Ph.D. thesis, The University of Edinburgh, 2011.
2. **Arranz**, M., „La liturgie pénitentielle juive après la destruction du Temple”, în *Liturgie et Rémission des Péchés*, Rome, (Edizioni Liturgiche), 1975, p. 39-56.
3. **Aune**, David E., *Prophecy in Early Christianity and the Ancient Mediterranean World*, Grand Rapids, Eerdmans, 1983.

4. **Bammel**, Ernst, „The Baptist in Early Christian Tradition”, *New Testament Studies* 18 (1971-1972), p. 95-128.
5. **Barrett**, C. K., *The Gospel According to St. John: An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, Westminster John Knox Press, Philadelphia, Penn., 1978. **Idem**, „The Lamb of God”, în *NTS* 1, 1954-1955, p. 210-218. **Idem**, *The Holy Spirit and the Gospel Tradition*, London, SPCK, 1947.
6. **Bastiaensen**, Antoon A., „<<He must grow, I must diminish>> (John 3:30): Augustine of Hippo preaching on John the Baptist”, în F. Garcia Martinez and G.P. Luttikhuisen (eds.), *Jerusalem, Alexandria, Rome. Studies in Ancient Cultural Interaction in Honour of A. Hilhorst* (Supplements to JSJ), Leiden, 2003, p. 13-26.
7. **Baumgarten**, Albert L., „The Name of the Pharisees”, *Journal of Biblical Literature*, Sept. 1983, Vol. 102, nr. 3, p. 411. **Idem**, „Ancient Jewish Sectarianism”, *Judaism*, Sept. 1998, Vol. 47, nr. 4, p. 387.
8. **Beall**, Todd S., *Joseph' description of the Essenes illustrated by the Dead Sea Scrolls* (Society of New Testament Studies Monograph Series 58), Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
9. **Beasley-Murray**, G. R., *Baptism in the New Testament*, Grand Rapids, Eerdmans, 1962.
10. **Ben-Sasson**, H.H., *A History of the Jewish People*, Harvard University Press, 1976.
11. **Benoit** P., *L'Evangile selon Saint Matthieu*, Paris, 1972.
12. **Black**, Matthew, *The Scrolls and Christian Origins: Studies in the Jewish Background of the New Testament*, BJS 48; New York, Scribner's, 1961.
13. **Boismard**, M.-E. *St. John's Prologue*, Newman, Westminster, 1957. **Idem**, „Les Traditions Johanniques concernant le Baptiste”, *RB* 70 (1963), p. 29.
14. **Booth**, Roger P., *Jesus and the Laws of Purity: Tradition History and Legal History in Mark*, JSNTSup 13, Sheffield, JSOT Press, 1986.
15. **Braun**, F. M., „Le cercle johannique et l'origine du quatrième évangile” (Étude critique), în *Revue d'histoire et de philosophie religieuses* 56, 1976, p. 203-214.
16. **Bretscher**, P. C., „Whose Sandals? (Matt 3:11)”, *JBL* 86 (1967), p. 81-87.
17. **Brown**, Collin, „What did John the Baptist do?”, *Biblical Research Bulletin* 7 (1997), p. 37-50.
18. **Brown**, Raymond E., *The Gospel According to John (I-XII): Introduction, Translation and Notes*, The Anchor Yale Bible, First Yale University Press, New Haven & London, 2008. **Idem**, „John the Baptist in the Gospel of John”, în *New Testament Essays*, London, 1965, p. 132-140. **Idem**, *The Birth of Messiah: a Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, Garden City, NY, Doubleday, 1977. **Idem**, „Three Quotations from John the Baptist in the Gospel of John”, în *Catholic Biblical Quarterly* 22 (1960), p. 292-298.
19. **Bruce**, F. F., „Herod Antipa, Tetrarch of Galilee and Peraea”, *Annual of Leeds University Oriental Society*, 1963–1965, 5, p. 6–23. **Idem**, *New Testament History*, Garden City, Doubleday, 1972. **Idem**, *Second Thoughts on the Dead Sea Scrolls*, The Paternoster Press, 1956.
20. **Carey**, George L., „The Lamb of God”, în *NTS* 1, 1954-1955, p. 210-218; **Idem**, „The Lamb of God and atonement theories”, The Tyndale Biblical Theology Lecture, *Tyndale Bulletin* 32 (1981) 97-122.
21. **Carmichael**, Rev. Dr. E.D.H., *St. John the Baptist, Theology and History in the NT and Joseph*, material susținut în cadrul colocviului „Saint John the Baptist and his Cults”, St John's College, Oxford, 24 iunie 2011.
22. **Carmignac**, J., *Christ and the Teacher of Righteousness*, Baltimore, Helicon, 1962.
23. **Carson**, D.A., *The Gospel According to John*, Grand Rapids, Michigan, 1991.
24. **Chamblin**, Knox, „Gospel and Judgment in the preaching of John the Baptist”, *Tyndale Bulletin* 13 (1963), p. 7-15.
25. **Charlesworth**, James H. (ed.), *The Dead Sea Scrolls: Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, vol. 1: *Rule of the Community and Related Documents*, Tübingen, Mohr-Siebeck; Louisville, Westminster/Joan Knox Press, 1994.

26. **Chilton**, Bruce D., *Rabbi Jesus: An Intimate Biography*, New York, Doubleday, 2000. **Idem**, *Judaic Approaches to the Gospels* (International Studies in Fonnative Christianity and Judaism 2), Atlanta, Scholars Press, 1994, p. 1-37. **Idem**, „Yochanan the Purifier and His Immersion”, in *Toronto Journal of Theology* 14.2 (1998), p. 197-212. **Idem**, *Jesus' Baptism and Jesus' Healing: His Personal Practice of Spirituality*, Harrisburg, Trinity Press International, 1998. **Idem**, „John the Purifier”, in Bruce Chilton & Craig A. Evans (ed.), *Jesus in context: Temple, Purity, and Restoration*, AGJU 39, Leiden, Brill, 1997, p. 203-220. **Idem**, *God in Strength: Jesus' Announcement of the Kingdom*, Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt I, Freistadt, Plochl, 1979. **Idem**, *The Temple of Jesus: His Sacrificial Program within a Cultural History of Sacrifice*, University Park, Pennsylvania State University Press, 1992.
27. **Cline**, Eric H., *A History of Ancient Israel: From the Patriarchs through the Romans*, Recorded Books, LLC, 2006.
28. **Cohen**, Boaz, *Law and Tradition in Judaism*, Ktav Publishing House, New York, 1969.
29. **Cohen**, Shaye J. D., *Josephus in Galilee and Rome. His Vita and His Development as a Historian*, E. J. Brill, Leiden, 1979.
30. **Conzelmann**, Hans, *The Theology of St. Luke*, translated by Geoffrey Buswell, London, SCM, 1982.
31. **Corley**, Jeremy, „The dishonoured prophet in John 4,44: John the Baptist foreshadowing Jesus”, in van Belle, G. (ed.), *The death of Jesus in the Fourth Gospel*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 200, Peeters Publishers, Leuven, 2007, p. 625-634.
32. **Crossley**, James G., „The Semitic background to repentance in the teaching of John the Baptist and Jesus”, in *Journal for the Study of the Historical Jesus* 2 (2004), 2, p. 138-157.
33. **Cullmann**, Oscar, *The Early Church*, Studies in Early Christian History and Theology, London, Westminster Press, 1956. **Idem**, „L'opposition contre le Temple de Jerusalem, motif commun de la theologie johannique et du monde ambiant”, in *New Testament Studies*, 5 (1959), 3, p. 157-173.
34. **Dapaah**, Daniel S., *The Relationship between John the Baptist and Jesus of Nazareth: A Critical Study*, Lanham, University Press of America, 2005.
35. **Davies**, Philip R., *Qumran: Cities of the Biblical World*, Grand Rapids, Michigan, Eedermans, 1982. **Idem**, „Eschatology at Qumran”, *JBL* 104 (1985), p. 39-55; **Idem**, „Dualism and Eschatology in the Qumran War Scroll”, *VT* 28 (1978), p. 28-36 **Idem**, „Hasidim in the Maccabean Period”, *JJS* 28 (1977), p. 127-140.
36. **Davies**, W.D. & Allison, *Matthew*, vol I: cap. 1-7 (International Critical Commentary), Bloomsbury T&T Clark, 2004.
37. **Derrett**, J. D. M., *The Making of Mark: The Scriptural Bases of the Earliest Gospel*, Shipston-on-Stour, Drinkwater, 1985, vol. 1.
38. **Dodd**, C. H., *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge University Press, Cambridge, 1963. **Idem**, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge University Press, Cambridge, 1953.
39. **Drane**, J., *Introducing the New Testament*, Lion Publishing, 1986.
40. **Drury**, J., „Mark 1:1-15: An Interpretation”, in A. E. Harvey (ed.), *Alternative Approaches to New Testament Study*, London, SPCK, 1985, p. 25-36.
41. **Dunn**, James D.G., „Spirit-and-Fire Baptism”, *Novum Testamentum* Vol. 14 (1972), 2, p. 59-92.
42. **Durand**, Alfred, *Evangile selon Saint Matthieu* (Verbum Salutis), Paris, Beauchesne, 1948.
43. **Dvorak**, James D., „The Relationship Between John and the Synoptic Gospels”, in *Journal of the Evangelical Theological Society* 41(1998), 2, p. 201-213.
44. **Evans**, Craig A., „Jesus' Action in the Temple and Evidence of Corruption in the First-Century Temple”, in D. J. Lull (ed.), *Society of Biblical Literature 1989 Seminar Papers*, SBLSP 28, Atlanta, Scholars Press, 1989. **Idem**, „Joseph on John the Baptist”, in Amy-Jill Levine et al. (eds.), *The Historical Jesus in Context*, Princeton Univ. Press, 2006, p. 55-58.
45. **Faierstein**, Morris M., „Why Do the Scribes Say That Elijah Must Come First”, *JBL* 100 (1981), p. 75-86.
46. **Farmer**, W. R., „John the Baptist”, *IDB* 2, p. 955-962.

47. **Feather**, J., *The Last of the Prophets: A Study of the Life, Teaching, and Character of John the Baptist*, Edinburgh, T. & T. Clark, 1894.
48. **Fitzmyer**, Joseph A., *The Gospel According to Luke: Introduction, Translation, and Notes*, vol. I: I-IX; vol. 2: X-XXIV, The Anchor Bible, 1982. **Idem**, „More about Elijah coming first”, *Journal of Biblical Literature*, vol. 104 (1985), nr. 2, p. 295-296. **Idem**, „Crucifixion in Ancient Palestine, Qumran Literature, and the New Testament”, *Catholic Biblical Quarterly* 40 (1978), p. 493-513.
49. **Floyd**, Michael & Robert D. Haak, *Prophets, Prophecy, and Prophetic Texts in Second Temple Judaism*, T & T Clark, New York, 2006.
50. **France**, R.T., *The Gospel of Matthew*, Eerdmans, 2007.
51. **Fredriksen**, Paula, *Jesus of Nazareth, king of the Jews*, New York, Knopf, 2000.
52. **Gelb**, Norman, *Kings of the Jews: The Origins of the Jewish Nation*, The Jewish Publication Society, Philadelphia, 2008.
53. **Geyser**, A. S., „The Youth of John the Baptist: A Deduction from the Break in the Parallel Account of the Lucan Infancy Story”, in *NovT* 1 (1956), p. 70-75.
54. **Giraud**, C., „Confession of sins in the Old Testament”, in *Concilium* 190 (1987), p. 85-95.
55. **Gnilka**, „Das Martyrium Johannes' des Täufers (Mark 6,17-29)”, in P. Hoffmann (ed.), *Orientierung an Jesus: Zur Theologie der Synoptiker für Josef Schsuid*, Freiburg, Herder, 1973, p. 78-92.
56. **Goodman**, Martin, *The Roman World 44 B.C. - A.D. 180*, Routledge, London, 1997; **Idem**, *Judaism in the Roman World: Collected Studies*, Brill, Leiden, 2007. **Idem**, *Rome and Jerusalem: the clash of ancient civilizations*, Allen Lane, London, 2007; **Idem** (ed.), *Jews in a Graeco-Roman World*, Oxford University Press, 1998; **Idem**, „Texts, scribes and power in Roman Judaea”, in A. K. Bowman & G. D. Woolf (eds.), *Literacy and Power in the Ancient World*, CUP, 1994, p. 99-108; **Idem**, „Jewish attitudes to Greek culture”, in G. Abramson & T. Parfitt (eds.), *Jewish Education and Learning*, Harmond Academic Publishers, Reading, 1994, p. 167-74; **Idem**, „Religious variety and the Temple in the late Second Temple period and its aftermath”, in S. Stern (ed.), *Sects and Sectarianism in Jewish History*, Brill, Leiden, 2011, p. 21-37. **Idem**, *The Ruling Class of Judaea: the origins of the Jewish revolt against Rome, A.D. 66-70*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987. **Idem**, „Jewish history, 331 BCE – 135 CE”, in A.J. Levine & M.Z. Brettler (eds.), *The Jewish Annotated New Testament*, Oxford University Press, New York, 2012, p. 507-13. **Idem** & G. Vermes, *The Essenes according to the Classical Sources*, JSOT Press, Sheffield, 1989. **Idem** & Philip Alexander (eds.), *Rabbinic Texts and the History of Late-Roman Palestine*, British Academy, Oxford, 2010.
57. **Goppelt**, L., *Theology of the New Testament*, vol. 1, trans. J. E. Alsup; Grand Rapids, Eerdmans, 1981.
58. **Gordon**, Nehemia, *Sadducees, Boethusians, Herodians, and 'Am Ha'aretz*, 2005, disponibil online la http://www.karaite-korner.org/sources/sadducees_handout.pdf
59. **Grabbe**, Lester L., *Judaism from Cyrus to Hadrian; Vol. 1: The Persian and Greek Periods, Vol. 2: The Roman Period*, Minneapolis, Augsburg Fortress, 1992. **Idem**, „Sadducees and Pharisees”, in Jacob Neusner & Alan J. Avery-Peck (eds.), *Judaism in Late Antiquity*, Part 3, Vol. 1: Where We Stand: Issues & Debates in Ancient Judaism, Brill, Leiden, 1999, p. 35-62; **Idem**, „Synagogue and Sanhedrin in the First Century”, *Handbook for the Study of the Historical Jesus* (4 vols), 2010, p. 1723-1745.
60. **Gray**, Rebecca, *Prophetic Figures in Late Second Temple Jewish Palestine: The Evidence from Iosif*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1993.
61. **Guyenot**, Laurent, „A New Perspective on John the Baptist's Failure to Support Jesus”, in *The Downside Review* 114 (1996), 395, p. 129-152.
62. **Hess**, Richard S. & M. Daniel Carroll, *Israel's Messiah in the Bible and in the Dead Sea Scrolls*, Grand Rapids, MI, Baker Academic, 2003.
63. **Hill**, David, *New Testament Prophecy*, London, Marshall, Morgan & Scott, 1979.

64. **Hoehner**, Harold W., *Herod Antipa*, a Contemporary of Jesus Christ, Zondervan, 1983.
65. **Hollenbach**, P. W., „Social Aspects of John the Baptizer's Preaching Mission in the Context of Palestinian Judaism", în *ANRW* 2.19.1, Berlin, de Gruyter, 1979, p. 852-53.
66. **Hørning Jensen**, Morten, *Herod Antipa in Galilee: The Literary and Archaeological Sources on the Reign of Herod Antipa and its Socio-economic Impact on Galilee*, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, Tübingen, Mohr Siebeck, 2006.
67. **Horsley**, Richard A., „Like One of the Prophets of Old': Two Types of Popular Prophets at the Time of Jesus", *CBQ* 47 [1985], p. 435-463. **Idem**, „Popular Prophetic Movements at the Time of Jesus: Their Principal Features and Social Origins", *JSNT* 26 [1986], p. 3-27. **Idem**, *The Message and the Kingdom*, Minneapolis, Fortress Press, 2002. **Idem** & J. Hanson, *Bandits, Prophets and Messiahs: Popular Movements in the Time of Jesus*, Winston Books, 1985.
68. **Jeremias**, Joachim, *The Central Message of the New Testament*, 1965. **Idem**, *Jerusalem in the Time of Jesus*, Philadelphia, Fortress Press, 1969.
69. **Joynes**, Christine E., „Question of identity: <<Who do people say that I am?>> Elijah, John the Baptist and Jesus in Mark's Gospel", in Christopher Rowland (ed.), *Understanding, Studying and Reading Liter: New Testament Essays in Honour of John Ashton*, JSNTS 153, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1998, p. 15-29. **Eadem**, „The returned Elijah? John the Baptist's angelic identity in the Gospel of Mark", in *SJT* 58 (2005), 4, p. 455-467.
70. **Kazmierski**, Carl R., „The Stones of Abraham: John the Baptist and the End of Torah (Matt 3,7-10 par. Luke 3, 7-9)", *Bib* 68 (1987), p. 22-40.
71. **Kelhoffer**, James A., *The Diet of John the Baptist: "Locusts and Wild Honey" in Synoptic and Patristic Interpretation*, Mohr Siebeck, 2005.
72. **Kinman**, Brent, „Luke's Exoneration of John the Baptist", in *The Journal of Theological Studies* 44 (1993), 2, p. 595-598.
73. **Klawans**, Jonathan, *Impurity and Sin in Ancient Judaism*, Oxford, Oxford University Press, 2000.
74. **Kopp**, Johanna, *Israels Propheten – Gottes Zeugen heute: Zugänge zu den Prophetenbüchern des Alten Testaments*, Editura Bonifatius, Paderborn, 1991, p. 20-46.
75. **Kraeling**, Carl Hermann, *John the Baptist*, Scribner, 1951.
76. **Krentz**, Edgar, „None Greater among Those Born from Women: John the Baptist in the Gospel of Matthew", in *Currents in Theology and Mission* 10 (1983), 6, p. 333-338.
77. **L'Eplattenie**, Charles, *L'Evangile de Jean*, Labor et Fides, 1993.
78. **Lambrecht**, Jan, „John the Baptist and Jesus in Mark 1.1-15. Markan redaction of Q?", in *NTS* 38 (1992), 3, p. 357-384.
79. **Lichtenberger**, Hermann „Messianic Expectations and Messianic Figures During the Second Temple Period", în James H. Charlesworth, Hermann Lichtenberger & Gerbern S. Oegema (eds.), *Qumran-Messianism: Studies on the Messianic Expectations in the Dead Sea Scrolls*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1998, p. 9-20.
80. **Linnemann**, E., „Jesus und der Täufer", în G. Ebeling, E. Jungel & C. Schunack (eds.), *Festschrift für Ernst Fuchs*, Tübingen, Mohr, 1972, p. 219-236.
81. **Lupieri**, Edmondo, „<<The law and the prophets were until John>>: John the Baptist between Jewish halakhot and Christian history of salvation", în *Neotestamentica* 35 (2001), 1/2, p. 49-56.
82. **Lyonnet**, S., L. Sabourin, „Sin, redemption and sacrifice", în *Anal. bibl.* 48, Roma, 1970, p. 120-166.
83. **Macina**, Menahem R., „Rôle eschatologique d'Elie - Attentes juives et chrétiennes", *Studia Universitatis Babeş Bolyai - Studia Philologia*, Universitatea Babeş-Bolyai, 2006, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis, LI (2), p. 67-95.
84. **Macleod**, David J., „The Witness of John the Baptist to the Word: John 1:6-9", în *Bibliotheca Sacra* 160 (2003), 639, p. 305-320.
85. **Magness**, Jodi, *The Archaeology of Qumran and the Dead Sea Scrolls*, Eerdmans Publishing, 2003.

86. **Maier**, Paul L., „The Date of the Nativity and Chronology of Jesus”, in Jerry Vardaman & Edwin M. Yamauchi (eds.), *Chronos, kairos, Christos: nativity and chronological studies*, 1989, p. 113-129.
87. **Malamat**, Abraham & Haim Hillel Ben-Sasson, *A history of the Jewish people*, Harvard University Press, 1976.
88. **Marcus**, Joel, „John the Baptist and Jesus”, in Alan J. Avery-Peck, Daniel Harrington, Jacob Neusner, *When Judaism and Christianity began: Essays in Memory of Anthony J. Saldarini*, Supplements to the JSJ 85, Brill, Boston, 2004, p. 179-197.
89. **Martinez**, Roberto, *The Question of John the Baptist and the Testimony of Jesus: A Narrative-critical Analysis of Luke 7:18-35*, A dissertation Submitted to the Faculty of the School of Theology and Religious Studies Of The Catholic University of America, Washington, DC, 2010.
90. **McCown**, C. C., „The Scene of John's Ministry and Its Relation to the Purpose and Outcome of His Mission”, in *JBL* 59 (1940), p. 113-131.
91. **Meier**, John P., „Jesus in Relation to His Followers: The Existence and Nature of the Twelve”, in idem, *A Marginal Jew: Rethinking the Historical Jesus*, Vol. 2: Mentor, Message, and Miracles, 1st edition, 1994; Vol. 3: *Companions and Competitors*, ABRL, New York, Doubleday, 2001.
92. **Merwe**, Dirk G. van der, „The historical and theological significance of John the Baptist as he is portrayed in John 1”, in *Neotestamentica* 33 (1999), 2, p. 267-292.
93. **Miller**, James E., „The Birth of John the Baptist and the Gospel to the Gentiles”, in *Andrews University Seminary Studies* 31 (1993), 3, p. 195-197.
94. **Mimouni**, Simon Claude, *Le judaïsme ancien du VIe siècle avant notre ère au IIIe siècle de notre ère*, PUF, Paris, 2012.
95. **Moloney**, Francis J., „The Gospel of John”, in *Sacra Pagina Series*, Collegeville, Minnesota, Liturgical Press, 1998.
96. **Montgomery**, James A., *The Samaritans, the Earliest Jewish Sect: Their History, Theology and Literature*, Wipf and Stock Publishers, 2006.
97. **Moraldi**, L., „Espiazione sacrificiale e riti espiatori”, *Analecta biblica*, 5, Roma, 1956;
98. **Morgan Gillman**, Florence, *Herodias: at home in that fox's den*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2003.
99. **Murphy**, Catherine M., *John the Baptist: Prophet of Purity for a New Age*, Collegeville, Liturgical Press, 2003.
100. **Murphy-O'Connor**, Jerome, „John the Baptist and Jesus: history and hypotheses”, in *NTS* 36 (1990), 3, p. 359-374. **Idem**, „An Essene Missionary Document? CD II, 14–VI, 1”, *RB* 77 [1970], p. 201-229. **Idem**, „Why Jesus Went Back to Galilee”, *BibRev* 12, 1 (1996), p. 20-29.
101. **North**, Christopher R., *The Suffering Servant in Deutero-Isaiah. A Historical and Critical Study*, Londra, Oxford University Press, 1995.
102. **Nortje**, S.J., „John the Baptist and the Resurrection Traditions in the Gospels”, in *Neotestamentica* 23 (1989), 2, p. 349-358.
103. **Novenson**, Matthew V., *Christ among the Messiahs: Christ Language in Paul and Messiah Language in Ancient Judaism*, Oxford University Press, 2012.
104. **Oehlmann**, William, „The Sadducees as Joseph Presents Them, or The Curious Case of Ananus”, in A.J. Hultgren, D.H.Juel & J.D. Kingsbury (eds.), *All Things New: Essays in Honor of Roy A. Harrisville*, St. Paul, 1992, p. 87-100.
105. **Packer**, J.I., M.C. Tenney, W. White, *The World of the New Testament*, Alton, Window Books, 1982.
106. **Perowne**, Stewart, *The Life and Times of Herod the Great*, Hodder and Stoughton, London, 1956.
107. **Potterie**, I. de la, „Ecco l'Angelo di Dio”, in *BibQr* 1 (1958), p. 131-134.
108. **Pryor**, John W., „John the Baptist and Jesus: Tradition and Text in John 3.25”, in *JSNT* (1997), 66, p. 15-26.

109. **Richardson**, Peter, *Herod: King of the Jews and Friend of the Romans*, Continuum International Publishing Group, London, 1999.
110. **Riesner**, Rainer, „Das Jerusalemer Essenerviertel und die Urgemeinde. Josephus, *Bellum Judaicum* V 145; 11Q Miqdasch 46, 12-16; Apostelgeschichte 1-6 und die Archaeologie”, *ANRW* 2.26.2 [1995], p. 1775-1992.
111. **Ringgren**, H., *The Faith of Qumran*, Philadelphia, Fortress, 1963.
112. **Rivkin**, Ellis, „Locating John the Baptizer in Palestinian Judaism: The Political Dimension”, in K. H. Richards (ed.), *Society of Biblical Literature 1983 Seminar Papers*, SBLSP 22; Chico, Calif., Scholars Press, 1983.
113. **Robinson**, J. A. T., „The Baptism of John and the Qumran Community”, *Twelve New Testament Studies*, London, SCM, 1962, p. 11-27. **Idem**, *The Priority of John*, London, SCM Press, 1985. **Idem**, „Elijah, John and Jesus”, *New Testament Studies* 4 (1958), p. 263 – 281.
114. **Rocca**, Samuel, *The Forts of Judaea 168 BC – AD 73*, Oxford, Osprey Publishing, 2008.
115. **Roth**, Jeffrey I., *Inheriting the Crown in Jewish Law: The Struggle for Rabbinic Compensation, Tenure and Inheritance Rights*, Univ. of South Carolina Press, 2006.
116. **Rousseau**, John J. & Rami Arav, „Ritual Baths (*miqvaot*)”, *Jesus and his World*, Minneapolis, Fortress, 1995, p. 236-240.
117. **Safrai**, Shmuel & M. Stern(eds.), *The Jewish people in the first century: Historical Geography, Political History, Social, Cultural and Religious Life and Institutions*, Van Goreum, Fortress Press, Amsterdam, 1974.
118. **Saldarini**, Anthony J., *Pharisees, Scribes and Sadducees in Palestinian Society: A Sociological Approach*, Wilmington, Del., M. Glazier, 1988.
119. **Samely**, Alexander, *Rabbinic Interpretation of Scripture in the Mishnah*, Oxford Univ. Press, 2002.
120. **Sanders**, E. P., *Jewish Law from Jesus to the Mishnah*, Philadelphia, Trinity Press International, 1990.
121. **Sandy**, D.B., „John the Baptist’s <<Lamb of God>> Affirmation in Its Canonical and Apocalyptic Milieu”, in *JETS* 34 (1991), 4, p. 447-460.
122. **Saulnier**, Christiane, „Herode Antipa et Jean le Baptiste. Quelques remarques sur les confusions chronologiques de Flavius Josephus”, *Revue Biblique* 91 (1984), p. 362-376.
123. **Schams**, Christine, *Jewish Scribes in the Second-Temple Period*, Sheffield Academic Press, 1998.
124. **Schürer**, Emil, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ*, rev. si ed. Geza Vermes, Fergus Millar, Martin Goodman, Matthew Black; T. & T. Clark, Edinburgh, 1986–1987.
125. **Schwentzel**, Christian-Georges, *Hérode le Grand*, Ed. Pygmalion, Paris, 2011.
126. **Scobie**, Charles H. H., *John the Baptist*, SCM Press, London, 1964.
127. **Scott Green**, William, „Palestinian Holy Men. Charismatic Leadership and Rabbinic Tradition”, *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* 19 (1979), 2, Rochester, N.Y., p. 619-647.
128. **Smith**, Andrew Phillip, *John the Baptist and the Last Gnostics: The Secret History of the Mandaeanes*, London, Watkins Publishing, 2016.
129. **Steinmann**, Jean, *St. Jean-Baptiste et la spiritualité du désert*, Paris, 1955 (trad. eng.: *Saint John the Baptist and the Desert Tradition*, Harper and Brothers, New York/Boston, 1958).
130. **Taylor**, Joan E., *The Immerser: John the Baptist within Second Temple Judaism*, Grand Rapids, Eerdmans, 1997.
131. **Thomas**, Joseph, *Le mouvement baptiste en Palestine et Syrie (150 av. J C - 300 ap. J C)*, Gembloux, Duculot, 1935.
132. **Tresmontant**, Cl., *Le prophétisme hébreu*, Gabalda, Paris, 1982.
133. **Webb**, Robert L., *John the Baptizer and Prophet: A Socio-Historical Study*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1991. **Idem**, „John the Baptist and His Relationship to Jesus”, in B. Chilton & C.A.

- Evans (eds.), *Studying the Historical Jesus: Evaluations of the State of Current Research*, New Testament Tools and Studies 19, Leiden, Brill, 1994, p. 179-229. **Idem**, „Jesus’ Baptism: Its Historicity, and Implications”, in *Bulletin for Biblical Research* 10 (2000), 2, p. 261-309. **Idem**, „The Activity of Ioan the Baptist’s Expected Figure at the Threshing Floor (Matthew 3.12 = Luke 3.17)”, in *JSNT* 43 (1991), p. 103-111.
134. **Wink**, Walter, *John the Baptist in the Gospel Tradition*, Eugene, Oregon, Wipf & Stock, 2001. **Idem**, *Unmasking the Powers*, Fortress Press, 1986.
135. **Witherington**, B., „Jesus and the Baptist - Two of a Kind”, in D. J. Lull (ed.), *Society of Biblical Literature 1988 Seminar Papers*, SBLSP 27, Atlanta, Scholars Press, 1988, p. 225-244.